

В. В. Лаврук

**РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Донецьк
Юго-Восток
2002

УДК 330.341.1(078)

ББК У320-56р30

Рецензенти:

Доктор економічних наук, професор

кафедри економіки підприємств Подільської

державної аграрно-технічної академії

І.І. Лотоцький

Кандидат економічних наук, доцент,

заступник декана економіко-правового

факультету КУТЕП у м.Кам'янець-Подільський

І.В. Яцишина

*Рекомендовано до друку вченою радою Подільської державної аграрно-технічної академії
(протокол №5 від 25 травня 2000р.)*

Лаврук В.В.

Л13 Розвиток інвестиційних процесів у сільському господарстві. –

Донецьк: Юго-Восток, 2002. – 100с.

© В.В. Лаврук, 2002

Зміст

1. Методологія формування організаційно-економічного механізму інвестування в аграрній сфері АПК	4
2. Теоретичні основи управління інвестиційною діяльністю в умовах ринкової трансформації економіки України	11
3. Роль інновацій у діяльності підприємства	21
4. Ризики, що здійснюють вплив на інвестиційну активність	22
5. Стратегія управління інноваційною діяльністю підприємств	37
6. Методи оцінки ефективності інвестицій	42
7. Аналіз стану розвитку галузей АПК	50
8. Аналіз формування нових інвестиційних інструментів в умовах посилення державної інвестиційної політики	57
9. Методологічні підходи до формування інноваційної моделі у лізинговому секторі підприємництва	73
10. Організація інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95

1. Методологія формування організаційно-економічного механізму інвестування в аграрній сфері АПК

У науковому світі під терміном "методологія" одні розуміють "вчення про правила мислення у процесі створення теорії науки" [26]. Проте більш важливим є не визначення поняття "методологія", а трактування його сутності. Взагалі питання методології досить складне, оскільки тлумачиться воно по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не вбачають різниці між методологією та методами дослідження.

У більшості праць вітчизняних науковців методологія розглядається як учення про науковий метод пізнання який здійснюється з дотриманням певної послідовності дослідження починаючи з постановки цілі й завершуючи оцінкою ефективності результатів даного дослідження [26, 27, 41].

Саме такий підхід ми поклали в основу розробки методології дослідження. Моляшков Д.С. стверджував, що методологія наукових досліджень – це певний план дій направлений на "визначення проблеми, побудова предмета дослідження і наукової теорії, перевірки істинності результатів" [32].

Виходячи з того, що методологія є синтезованим поняттям та спираючись на теорію причинно-наслідкових зв'язків зауважимо, що сам процес пізнання має сенс при виконанні обов'язкових умов. При цьому зауважимо, що об'єкт пізнання це об'єктивно існуюча субстанція, процес чи явище, яке породжує проблему та може бути необмеженою за своїми кількісними і якісними характеристиками, тому в його межах визначається предмет пізнання який має певні визначені дослідником параметри. Суб'єкт в процесі наукового дослідження, також, може розглядатися двояко: по-перше, це сам дослідник і з точки зору методології він не представляє для нас інтересу; по-друге, це той чи ті, хто впливає на стан та розвиток об'єкту пізнання (людина чи група людей, які мають певні важелі впливу на досліджуване явище).

Після визначення конкретного об'єкту, предмету та суб'єкту дослідження конкретизуються мета та завдання дослідження, визначається перелік методів та механізмів, що дозволять досягти поставленої мети. Вважаємо, що узагальнити теоретичні підходи до висвітлення сутності терміну "методологія" можна, через його структуру за наступними основними елементами: мета, об'єкт, предмет, суб'єкт, завдання, механізми та результати, що знаходять вираження через інші сталі складові наукового пізнання. Основна мета полягає в оптимізації впливу держави на розвиток аграрного сектора, а отже вимагає теоретичного-методологічного обґрунтування основних напрямів удосконалення системи державного

регулювання та контролю та визначенні механізмів їх практичної реалізації з урахуванням геополітичних інтересів держави, то для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: формування інвестиційного механізму в умовах становлення ринкових відносин; урівноваження дії стихійних сил за допомогою зваженого державного регулювання, яке може дати певний поштовх інноваційному розвитку за рахунок обмеження або активізації дії конкретних чинників, які формують передумови існування та розвитку національної інноваційної системи.

Рушійною силою розвитку такої системи слід розглядати якість взаємодії ринкових сил та державного регулювання, що визначають інвестиційний механізм функціонування національних інноваційних систем. Оскільки інвестиційний механізм не є ринковим механізмом саморегуляції, наслідки його дії повинні бути передбачуваними.

Тому закономірно виникає питання не лише про вивчення дії складових інвестиційного механізму, а й визначення оптимальних параметрів інвестиційного механізму. Так, система ринкової економіки включає відносини, які регулюються ринком і державою, вони тісно взаємопов'язані й доповнюють одне одного.

Сучасний ринок – це один із головних елементів складної системи господарювання, в якій тісно взаємодіють ринковий механізм і численні, насамперед, державні, регулюючі інститути. Він включає також стан суспільної свідомості: ринковий механізм проявляється насамперед у взаємодії попиту і пропозиції. Ринкова економіка, з одного боку, являє собою механізм дії об'єктивних законів ринку, а з другого – механізм, регульований державою.

Дія об'єктивних і суб'єктивних факторів у ринковій економіці здійснюється при домінуючій ролі ринкового механізму, який є базою чи фундаментом функціонування ринкової економіки, а державне регулювання не підмінює функцій ринку і ґрунтується на законах ринку та спрямоване на пом'якшення небажаних економічних і соціальних його наслідків.

Господарський механізм – це система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини й узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства [34, с.43]. В умовах ринку господарський механізм сільськогосподарського підприємства розглядається як система об'єктивно існуючих, так і свідомо регульованих організаційних, економічних, соціальних відносин у процесі господарської діяльності, спрямованих на підвищення

економічної ефективності господарської діяльності та одержання прибутку, доходу.

Економічний механізм дещо вужче поняття і являє собою складну схему форм і методів господарювання, відображає всю систему виробничих відносин і спрямований на підвищення економічної ефективності ведення господарства. Організаційний механізм же являє собою сукупність організаційних правил, форм і методів, які визначають порядок ведення і структуру управління видом діяльності, господарством, галуззю, економікою у цілому тощо. Ключова дефініція "організація" означає форму усталеного взаємозв'язку, сукупність процесів і дій, упорядкування, поєднання, об'єднання, сполучення продуктивних сил, частин цілого в єдину систему, що діють на основі визначених процедур і правил. Тому організаційний механізм ще включає у себе набір загальних правил і процедур здійснення економічної діяльності. Головною його особливістю в умовах ринкової економіки є наявність власників засобів виробництва, що виражено різноманітними формами власності і господарювання, і як результат, різними системами ведення господарства і контролю, структурою і функціями управління, маркетингом і організаційними формами виробництва.

В абстрактному відношенні організаційно-економічний механізм інвестиційної діяльності можна розглядати як систему господарських, управлінських і регулюючих дій, способів і процесів, які спроможні імпульсно вплинути на інвестиційні процеси та досягнення результатів. Його рушійна сила в значній мірі формується в результаті взаємодії таких складових елементів, як аналіз, планування, управління, державне регулювання, юридичне забезпечення і правове регулювання, сукупний вплив яких визначає економічні результати інвестиційної діяльності.

Отже, виходячи із вищенаведеного, організаційно-економічний механізм інвестування в аграрній сфері АПК являє собою систему організаційних, економічних, управлінських, правових і регулюючих дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок здійснення інвестиційної діяльності й протікання інвестиційних процесів у сільському господарстві, розвиток суміжних сфер АПК, що мають сприяти досягненню очікуваних економічних, соціальних, інноваційних, екологічних та інших результатів.

Він формується за взаємодії окремих ланок, сторін таких елементів економічної системи, як продуктивні сили, техніко-економічні, організаційно-економічні та виробничі відносини і включає в себе організаційно-економічні методи (прогнозування, планування, оподаткування, страхування, амортизація, кредитування, лізинг, ціноутворення, стимулювання та ін. інструменти або важелі впливу (розмір прибутку, доходу, методи і норми амортизації, кредитні і податкові ставки, валютні курси тощо), а також юридичне та інформаційне забезпечення.

Дія інвестиційного механізму визначається двома основними складовими, що керують його спрямованістю та гарантують його ефективність. За допомогою першого обґрунтовуються умови та інноваційний тип розвитку, а ринковий механізм формує якість інвестиційного ринку, взаємовідносини на ньому та його наповненість. Без ринкового саморегулювання неможлива побудова національної інноваційної системи, а без державного регулювання інвестиційних процесів неможлива стійкість цієї системи й надання їй керованості та соціальної спрямованості.

При визначенні нової стратегії трансформації України в ринкову економіку виникла потреба розробки механізму управління інвестиційними процесами в державі. З огляду на це доцільно приділити увагу створенню нових засад регулювання інвестиційних процесів. Здійснити це можна за допомогою впровадження інвестиційного механізму нового типу, який би, враховуючи вплив держави, не заважав розвитку дії ринкового механізму, а органічно поєднував державне регулювання і ринкові засади.

Інвестиційні механізми завжди привертали увагу економістів, тому що інвестування – це дуже важливе рішення, з найбільш віддаленими і складно прогнозованими кінцевими результатами, від якого залежать формування і розвиток інститутів ринку, що беруть участь у перерозподілі прав власності й одержанні доходів і розвитку всіх напрямів інституціональних перетворень.

Співвідношення структурних елементів інвестиційної сфери формується в межах макроекономічної системи і залежить від ступеня участі суб'єктів у регулюванні інвестиційної діяльності й можливості привласнення результатів цієї діяльності на різних рівнях господарювання. Можна стверджувати, що розвиток інвестиційної сфери та її ефективність залежать від ефективності управління

інвестиційними процесами на різних рівнях інвестування і від організації участі держави в інвестиційному просторі.

Пропонується розглядати процес інвестування як стратегічно спрямоване вкладення різних економічних ресурсів, здійснюване з метою набуття суб'єктом (групою інвесторів) індивідуальних конкурентних переваг щодо одержання в будь-якій формі (фінансових, майнових, нематеріальних і ін.

Особливості організаційних форм інфраструктури інноваційного процесу обумовлені національною специфікою інноваційного процесу. Відповідно до власної організації існуючі інноваційні структури поділяються на три моделі: американську, японську та змішану, кожна з яких створена на основі національних і геополітичних особливостей розвитку держави, тому кожна з моделей має власні порівняльні переваги по відношенню до іншої (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика інноваційних моделей економіки

	Американська модель	Японська модель	Змішана модель
1	2	3	4
Країна поширення моделі	США, Великобританія	Японія, країни Далекого Сходу	Країни Західної Європи
Організаційна структура	<i>Технопарки</i> , що охоплюють: <ul style="list-style-type: none"> - внутрішні венчури; - венчурні підприємства; - наукові парки; - дослідні парки; - інкубатори; - інноваційні центри 	<i>Технополіси</i> , що охоплюють: <ul style="list-style-type: none"> - наукові міста; - розширені інженерні факультети інститутів та університетів; - інкубатори; - центри “прикордонних” технологій 	Похідна від американської та японської моделей: <ul style="list-style-type: none"> - наукові парки; - венчурні підприємства; - інкубатори; - тощо
Співвідношення великого, середнього та малого бізнесу	Переважає частка малого та середнього бізнесу	Переважає частка великих корпорацій	Переважає частка великих корпорацій. Їх співвідношення з малим і середнім бізнесом різне у кожній країні

Продовження таблиці 1

Джерела базових інновацій	Переважають великі компанії та держава, проте значна частка належить середнім та малим підприємствам	Переважають великі компанії. Частка держави та підприємств малого і середнього бізнесу незначна	Переважають великі компанії і держава. Роль малого і середнього бізнесу зростає
Джерела фінансування	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Кошти бізнес-структур, зацікавлених у розвитку інновацій (контракти, гранти); ▪ державне фінансування на місцевому та регіональному рівнях (гранти); ▪ фонди розвитку університетів 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Місцеві податки; ▪ внески корпорацій та приватних осіб; ▪ державне фінансування; ▪ іноземні інвестори; ▪ гранти; ▪ інноваційні стипендії 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ приватне фінансування; ▪ пряме державне фінансування;
Напрямки діяльності інноваційних інституцій та інститутів	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Фундаментальні інженерні дослідження; ▪ дослідно-конструкторські розробки ▪ підготовка спеціалістів нового покоління 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розвиток наукомісткого виробництва; ▪ використання потенціалу існуючих інституцій, а не відкриття нових; ▪ прикладні та фундаментальні дослідження у передових та піонерних галузях 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ фундаментальні дослідження; ▪ прикладні дослідження у різних галузях;
Пріоритети досліджень	Медицина, комп'ютерні технології, аерокосмічні технології, астрофізика	Переробка інформації, електроніка	Механічні системи, біохімія, електроніка

Приклад (назва парку, країна)	Силіконова долина (США), Стенфордський науковий парк (США), Бангалор (Індія), Чжунгуацунь (Китай), Харриот- Уотський парк (Великобританія)	Цукуба (Японія), Хиросима (Японія), Кагосима (Японія), Долина Дасдук (Південна Корея)	Софія Антиполіс (Франція), Міжнародний центр розвитку науки і технологій у галузі ядерних досліджень у м. Дубно (Росія), Інноваційно- промисловий комплекс Московського державного інституту електронної техніки у м. Зеленоград (Росія)
-------------------------------------	---	---	--

Модель інвестування враховує ринковий механізм, правову основу, структурні форми та інші параметри, що вкладаються у поняття і суть інвестицій. Модель окреслює взаємозв'язок між двома складовими частинами, що визначають сутність інвестування – вкладенням капіталу і одержанням вигод.

Ці складові окреслюють межі одного інвестиційного циклу і в часовому вимірі визначають інвестиційний лаг, тобто проміжок часу між вкладенням капіталу і одержанням вигод. Інвестиції у діюче підприємство, особливо за рахунок власних джерел (капіталізації прибутку), на практиці важко обмежити окремими силами з чітким виділенням моменту вкладення капіталу, одержання ефекту, тривалості інвестиційного періоду. Самоінвестування підприємства можна розглядати як безперервний процес, що сприяє нагромадженню капіталу за рахунок власних ресурсів.

2. Теоретичні основи управління інвестиційною діяльністю в умовах ринкової трансформації економіки України

У рамках централізованої планової економіки використовувалося поняття "валові капітальні вкладення", під якими розумілися усі витрати на відтворення основних фондів, включаючи витрати на їхнє повне відновлення investio – вдягаю) означає вкладення капіталу в галузі економіки усередині країни і за кордоном [41].

Однак інвестиції переважно ототожнювалися з капітальними вкладеннями. Початок ринкових перетворень в Україні зумовив реформування підходів до аналізу інвестиційних процесів, у тому числі й інноваційної діяльності, посилив інтерес до результатів наукових досліджень у країнах розвинутої ринкової економіки.

Водночас, як вважають відомі західні економісти Дж. Шмалензі наведено таке визначення: "Інвестиції мають місце у тому разі, якщо частина поточного виробництва використовується для збільшення основних фондів" [27]. У цьому визначенні інвестиції обмежені лише вкладеннями в основні фонди.

Наведемо ще одне визначення поняття інвестицій, яке подають американські економісти: "Інвестиції – відмова від поточного споживання на користь майбутнього споживання" [41, с.56]. Це ширше визначення, яке відповідає найпоширенішому розумінню значення терміна "інвестиції", що використовується в економічних наукових працях.

Лидней визначає інвестиції як збільшення обсягу капіталу, що функціонує в економічній системі, тобто збільшення пропозиції продуктивних ресурсів, яке здійснюється людьми [27]. Джонк розглядає інвестиції як "спосіб розміщення капіталу, який повинен забезпечити збереження або зростання вартості капіталу та (або) принести позитивну величину доходу" [25].

Інвестиції доцільно розглядати не у статиці, а в динаміці (методологія такого підходу була розглянута вище), тобто у процесі зміни форм вартості й перетворення їх у кінцевий продукт інвестиційної діяльності. З цих позицій інвестиції розглянуті і в багатьох наукових працях як низка перетворень: ресурси (цінності) – вкладення (затрати) – одержання доходу (ефекту) в результаті інвестування [27].

Найнаочніше цей підхід викладено у працях Дж. Кейнса, на думку якого інвестиції – це частина доходу за певний період, яка не була використана для споживання, поточний приріст цінностей капітального майна в результаті виробничої діяльності певного періоду [25]. Це визначення, яке не є вичерпним, вирізняється досить чітким виділенням двох сторін інвестицій: ресурсів (акумуляованих із метою накопичення доходу) і вкладень (використання ресурсів), які забезпечують приріст капітального майна.

Беручи до уваги вищевикладене стосовно трактувань терміна "інвестиції" і особливостей такого надто складного економічного явища, як інвестування, які зумовили появу і співіснування наведених різних трактувань, будемо використовувати як вихідний термін "інвестиції" у найширшому значенні.

Чедвик стверджує, що до інвестицій слід відносити тільки вкладення капіталу в об'єкти інвестування, які знаходяться на стороні [25]. Тим самим не визнається реінвестування або саме інвестування, тобто спрямування частини прибутку від діяльності суб'єкта господарювання на фінансування купівлі основних чи придбання необоротних активів, поповнення оборотних коштів тощо.

Окремі автори, визначаючи термін "інвестиції", вважають, що останні існують тільки у грошовій формі [24]. Але інвестування капіталу може здійснюватися не тільки у грошовій, а й у будь-якій іншій формі: майна, немайнових активів (досвіду роботи, пакетів програм, інших форм інтелектуальної власності), сукупності технічних, технологічних, комерційних та інших знань, виробничого досвіду, прав використання землі, води, ресурсів, споруд, а також інших майнових та інтелектуальних прав.

Брігхем Е. розглядає інвестиції з двох позицій, а саме, фінансової, за якою інвестиції – це активи, кошти, що вкладаються в господарську діяльність з метою отримання доходу, та економічної, де інвестиції розглядаються як видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного та оборотного капіталу [23]. Інвестиції – сукупність всіх грошових, майнових й інтелектуальних цінностей, вкладених у реалізацію різних програм і проектів виробничої, комерційної, соціальної, наукової, культурної або якоїсь іншої сфери з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального або економічного ефекту [23].

Дещо однобоко трактується поняття "інвестиції" в окремих нормативних актах. Відповідно до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", під інвестицією розуміють господарську операцію, що передбачає придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно [10].

Таке визначення не враховує інвестиційних вкладень в оборотні засоби. Крім цього, обмін коштів на майно чи майна на майно може означати лише зміну форми активів, а не нову інвестицію.

У Законі України "Про режим іноземного інвестування" від 19 березня 1996 року, іноземні інвестиції визначаються як "цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкт інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту" [13]. Разом з тим до даного визначення доцільно було б внести деякі уточнення. По-перше, у визначенні необхідно відзначити мотивацію, рушійну силу, що спонукає інвестора до відмови від споживання нагромаджених коштів, підкреслити, що будь-які інвестиції здійснюються з метою одержання економічного прибутку або досягнення майбутніх вигод. Крім того не враховані реальні інвестиції як вкладання (внески) у виробничі засоби (основні і оборотні).

З метою класифікації інвестиції можна розподілити за формами власності на:

приватні – кошти населення (індивідуальних інвесторів), а також юридичних осіб;

державні – що фінансуються з державного бюджету, місцевих бюджетів, державними підприємствами, установами й організаціями;

колективні – кошти господарських товариств, спілок, громадських і релігійних організацій, інших юридичних осіб, заснованих на колективній власності;

За територіальним (регіональним) принципом поділу розглядають інвестиції:

внутрішні, або вкладання капіталу суб'єктами господарської діяльності даної держави;

іноземні – вкладання капіталу іноземними юридичними і фізичними особами, іноземними державами, міжнародними урядовими і неурядовими організаціями;

закордонні – вкладання коштів в об'єкти інвестування за межами території даної держави (придбання цінних паперів закордонних компаній, майна.

За формою розрахунку інвестиції поділяються на:

валові інвестиції, які характеризують загальний обсяг інвестиційних коштів у певному періоді, спрямованих на відтворення (нове будівництво, реконструкцію, розширення, придбання засобів виробництва), приріст товарно-матеріальних запасів, а також на підтримання діючих потужностей;

чисті інвестиції є вкладенням коштів у виробничі фонди, що заново створюються та виробничий потенціал, що відновлюється.

Залежно від строків освоєння інвестиції можуть бути довгостроковими, середньостроковими і короткостроковими. Згідно з методологією Національного банку України, короткостроковими вважаються інвестиції до 1 року, середньостроковими – до 3-х років, довгостроковими – більше 3-х років.

Національні інвестори через несприятливий інвестиційний клімат, віддають перевагу об'єктам середньострокових або короткострокових вкладень. На наш погляд, інвестування в аграрній сфері АПК має більш об'єктивний характер (на відміну від інвестиційної діяльності та інвестиційної політики, які мають більш суб'єктивні риси) і виступає як безперервний і закономірний процес прогресивного розвитку продуктивних сил сільського господарства, здійснюваний шляхом вкладень майнових і немайнових цінностей у найбільш ефективні виробничі засоби, агропромислові технології, організацію виробництва, професійний розвиток працівників, що забезпечує стабільний розвиток аграрної економіки, певною мірою суміжних сфер АПК, підвищення соціально-економічної ефективності виробництва і нормальні екологічні умови проживання населення.

Отже, у сучасних умовах пріоритетними для переробних підприємств агропромислового комплексу є реінвестиції матеріального характеру, спрямовані на модернізацію і збільшення виробничих потужностей. Фінансові інвестиції поки не виступають як самостійний напрямок вкладень переробних підприємств і здійснюються, переважно, для оптимізації управління грошовими потоками. Разом з тим їх значення неухильно зростає.

Важливим завданням залишається збільшення довгострокового інвестування. Фінансування капітальних інвестицій за рахунок

короткострокових ресурсів здійснює негативний вплив на ліквідність підприємства і помітно знижує його стабільність.

Дослідження проблеми інвестування економіки завжди перебуває в центрі уваги економічної науки. Це зумовлено тим, що інвестиції зачіпають найглибші основи господарської діяльності, визначаючи процес економічного зростання в цілому. В сучасних умовах вони є найважливішим засобом забезпечення умов становлення ринкової економіки, структурних зрушень у народному господарстві, забезпечення інноваційної моделі розвитку, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і макрорівнях. Активізація інвестиційного процесу – один з найдієвіших механізмів соціально-економічних перетворень.

Сьогодні від ефективності інвестиційної політики української держави залежать стан виробництва, технічний рівень основних фондів підприємств народного господарства, можливості структурної перебудови економіки, розв'язання соціальних і екологічних проблем. Інвестиції є основою для розвитку підприємств, окремих галузей і економіки в цілому.

Інвестиційний процес як багатовекторне поняття характеризується світоглядними, методологічними та прикладними аспектами. Теорія інвестицій має науково аргументувати об'єктивні засади інноваційних і водночас трансформаційних процесів, що стимулюватимуть економічне зростання. Ця теорія має розкрити економічну природу й еволюцію інвестицій, їхню функціональну роль і мотиви утворення, вплив на економічні процеси. З огляду на це можна вважати, що теорія інвестицій є складовою частиною загальної економічної теорії, одним з її структурно відокремлених розділів. Вона вивчає суть і види інвестицій, економічний механізм регулювання інвестиційної діяльності, об'єктивні засади розвитку інституціональних інвесторів, формування інвестиційної політики та її вплив на інноваційний розвиток.

Для розроблення методологічних основ управління інвестиційною діяльністю в умовах ринкової трансформації економіки України необхідні ретельний аналіз, критичне осмислення розвитку сформованих у світі підходів до активізації інвестиційної діяльності з точки зору їхнього застосування відповідно до завдань поточного моменту.

Насамперед це соціально-економічна теорія торгових інвестицій – меркантилізм [43]. Предметом дослідження меркантилістів була сфера обігу, яку вони визначали як середовище "породження грошей грошима", тобто зростання обсягів капіталу. Меркантилісти ототожнювали гроші й капітал. Вони вважали, що єдиний засіб збагачення країни – це реальні гроші, які одночасно були й основою як для розвитку виробництва, так і для збільшення обсягів торгівлі. Роль регулятора торгового балансу належала державі, що здійснювала активну протекціоністську політику щодо грошових потоків.

Прибічникам теорії "мануфактурних" інвестицій пізнього меркантилізму властиве перебільшення ролі грошей, в яких вони вбачали чи не єдину умову розвитку виробництва. Розвиток капіталістичних відносин призвів до занепаду меркантилізму. У період зародження і становлення економіки капіталізму меркантилізм перестає відігравати провідну роль. Меркантилізм на пізній стадії розвитку сам, власне, підготував перехід від жорсткого управління державою економічними процесами до саморегулювання останніх, адже економічно зміцніла буржуазія намагалась позбутись державного контролю, реалізувати приватні інтереси.

На відміну від меркантилістів, які аналізували й узагальнювали процеси, що відбувалися в сфері обігу, представники класичної школи переносять дослідження у сферу виробництва [23, с. 546]. У. Петті критикував меркантилізм за помилкове пояснення джерел багатства. На його думку, основним джерелом інвестицій є доходи від виробництва, а не від зовнішньої торгівлі.

Кене, аналізуючи процеси відтворення та реалізації продукту, формулює поняття інвестицій як певні аванси (капітальні вкладення) [27, с. 101]. Капітал у Кене – це не гроші, а те, що купується за гроші, тобто засоби виробництва. Інвестиції – це витрати, які необхідні для виробництва і які визначають вартість товарів. Представлені у грошовому вираженні інвестиції поділяються на основний і оборотний капітал і відшкодовуються в ціні товару.

Методологічний аналіз ефективних умов взаємодії з економічною системою потребує залучення додаткових наукових інструментів дослідження, розроблених у межах теорії представників австрійської економічної школи [27, с. 105].

Одним із таких продуктивних підходів до аналізу інвестицій є концепція "зобов'язування", згідно з якою інвестиції самі собою не

мають цінності, вона їм "ставиться в обов'язок" економічним результатом, який одержують при їхньому застосуванні. Зобов'язуваність – передбачувана цінність, і саме вона є об'єктом вивчення під час аналізу інвестиційного процесу, аналізу поведінки інвестора та прийняття ним рішень про обсяг і характер інвестицій. Заслуга у формуванні нового методу пізнання, що докорінно змінив уявлення про роль держави у суспільній господарській системі, належить англійським економістам.

Синтез класичних вчень здійснює Джон Стюарт Мілль, праця котрого "Принципи політичної економії" протягом тривалого часу була основним підручником з політекономії [27, с. 114]. На його погляд, важливе значення має співвідношення факторів виробництва – праці та природних ресурсів, провідна роль серед яких належить капіталу. Мілль, обґрунтовує інвестиційний попит, виходячи із загальної теорії співвідношення попиту і пропозиції, пов'язує його динаміку з доходами, процентною ставкою та станом міжнародної торгівлі. Цей останній чинник займає помітне місце в дослідженнях Мілля.

Відтоді інвестиційні процеси розглядають як стабілізатор економічного розвитку й основа економічного циклу. Особливе місце серед сучасних економічних теорій, що описують інвестиційні процеси як важливу складову частину економічної політики, безперечно, належить Дж. Кейнсу, котрий на уроках Великої депресії розробив загальну теорію зайнятості, процента і грошей, що дає можливість кількісно порівнювати такі важливі складові економічної діяльності, як заощадження та інвестиційна діяльність, рівень зайнятості й норма процента [27, с. 123].

Джон Мейнард Кейнс (1883-1946 рр.) запропонував доктрину державного регулювання економіки через достатню кількість грошей в країні, їхній вільний обіг, їхню дешевизну (низький позичковий процент), протекціонізм, демпінг і маневрування курсом валюти. Він зазначав, що саме такі ідеї колись були "зерном наукової істини у меркантилістській доктрині". Кейнс відійшов від концепції автоматичного самоврегулювання процесу інвестування і визнав неспроможність відсотка регулювати ринок капіталів.

Ключовим моментом розширеного відтворення у нього є не створення інвестиційних ресурсів, а формування попиту на них. Кейнс по-новому бачив роль держави у сфері інвестиційної політики:

держава повинна максимально сприяти інвестиційній активності за допомогою зниження рівня відсотка і реальної заробітної плати.

Визнаючи недостатність фінансово-кредитного механізму, Дж. Кейнс особливу увагу приділяв державним інвестиціям, які можуть збільшувати відповідний попит. Для пояснення своєї позиції він розглядає: механізм мультиплікатора – явище, коли інвестиції в одній первинній галузі зумовлюють попит в інших галузях, а загальне збільшення попиту значно перебільшує первісний імпульс; механізм акселератора, коли збільшення попиту на товари кінцевого споживання породжує інвестиції у виробництво засобів виробництва [27, с. 132]. За його поглядами останніми роками багато держав почали виступати в ролі організатора інвестиційного процесу з метою досягнення стабілізації національної економіки, подолання технологічного відставання, формування ринку високих технологій.

Веблен вважав, що виникнення нових інститутів уможливить панування "індустрії", керованої технократією [27, с. 138]. Веблен пов'язує з керівною роллю держави, яка має створити відповідне сприятливе економічне середовище, узявши на себе всі інвестиційні витрати на формування техноструктури (освіта, підтримка нових технологій тощо) і спрямовуючи розвиток бізнесу в необхідне русло.

Однією з найдосконаліших сучасних моделей конкурентоспроможності національної економіки є модель Майкла Портера (1947) [37]. Він виходить з того, що конкретні переваги тієї чи іншої країни визначаються міжнародною результативністю діяльності національних підприємств. Портер об'єднує головні детермінанти цієї здатності у "даймонд" (набір змінних, які характеризують середовище, сприяють чи заважають створенню конкурентного ринку).

В технологічно розвинених галузях, що формують основи будь-якої економіки, нація не просто використовує успадковані нею ресурси, а, навпаки, створює найбільш важливі фактори виробництва – забезпечує необхідний рівень кваліфікації робочої сили, розвиває наукову базу виробництва. Найважливішими факторами виробництва, на його думку, є ті, які потребують постійного й цілеспрямованого інвестування, сприяють кумулятивному розгортанню ділової активності. Базові чинники, такі як загальний обсяг трудових ресурсів або наявність сировини, не створюють реальних переваг в наукоємних галузях. Такі ресурси можуть бути легко отримані завдяки

міграційним процесам або замінені шляхом використання нових технологій.

Можна наводити безліч прикладів, коли відсутність переваг сприяла пошуку нових резервів, але це відбувається за певних умов, – наприклад, наявності конкурентного ринкового середовища, яке забезпечує активізацію ініціативи виробників, здатних правильно оцінювати економічну ситуацію, визначати її переваги і недоліки.

З іншого боку, часто можна спостерігати ситуацію, за якої країна, що є світовим лідером в певних галузях виробництва, втрачає свої позиції, оскільки не надає достатньої уваги інноваціям в цій галузі, а докладає зусилля лише для збереження існуючого становища. Наприклад, США, що були лідером виробництва побутової електроніки наприкінці 50-х – початку 60-х років, в умовах зростання рівня заробітної плати в межах власної країни, почали переносити виробництво туди, де ціна робочої сили була низькою (Тайвань, Гонконг тощо).

Замість того, щоб підвищувати рівень власного виробництва, вони залишали технологію майже незмінною і прагнули досягти відповідності у співвідношенні вартості робочої сили і собівартості продукції. В умовах постійного загострення світової конкуренції на ринках товарів та послуг особливого значення набуває чітке визначення стратегічних пріоритетів розвитку країни.

Особливості сучасного етапу розвитку людства, коли основою конкуренції все більше стає створення і накопичення знань, розвиток нових, більш складних технологій, призвели до ситуації, коли жодна країна не може досягти та постійно підтримувати лідерство у всіх або переважній більшості галузей економіки. Інноваційна діяльність країн та окремих компаній є надзвичайно важливою для безперервного розвитку своїх економік та зумовлюється, як правило, не стільки бажанням отримати додаткові доходи від тих її видів, де вони є лідерами, скільки побоюванням втратити набуті технічні та технологічні переваги або належну їм частку світового ринку.

Джон Даннінг запроваджує додаткову змінну – багатонаціональну ділову активність [27, с.141]. Данінг вводить в модель ще одну змінну, яка впливає на формування національного даймонду, – багатонаціональну ділову активність, до якої зараховує такі чинники як міжнародні інвестиції, міжнародний поділ праці, внутрішню та зовнішню економічну політику держав, належність до

міжнародних регіональних угруповань, валютно-фінансові взаємовідносини тощо. На його думку, іноземні інвестиції також мають значний вплив на стан національного "даймонду", що особливо характерно для провідних індустріальних країн.

Даннінг акцентує увагу на необхідності дослідження умов, які, з одного боку, дають змогу зарубіжним корпораціям використовувати переваги національної чи галузевої конкурентоспроможності країни, а з іншого, – визначають механізми оптимізації впливу іноземних інвестицій на розвиток конкурентного потенціалу окремих держав.

Він дає визначення стратегічних національних пріоритетів: зовнішньоекономічна стратегія завоювання світових ринків, політична ситуація у світі, ступінь політичної інтеграції в певні блоки та угруповання, ступінь захищеності економіки, національна безпека, політичні рішення міжнародних організацій, політика уряду щодо екологічної безпеки); економічні (макроекономічні показники розвитку, національні економічні переваги, стан грошово-кредитної сфери, розвиток факторів виробництва – кваліфікована робоча сила, природні ресурси й капітали, розвиток допоміжних і супутніх галузей, стан внутрішньої конкуренції, місце країни в міжнародному поділі праці, рівень розвиток транснаціональних зв'язків, експортний потенціал країни); інституціональні (інституціональна будова суспільства, правова база, розвиток ідеології, менталітет нації, вплив певних лобістських груп на уряд країни і т.д.

Також наводить чинники, серед яких: політичні (політика держави щодо національної економіки, визначення стратегічних національних пріоритетів, зовнішньоекономічна стратегія завоювання світових ринків, політична ситуація у світі, ступінь політичної інтеграції в певні блоки та угруповання, ступінь захищеності економіки, національна безпека, політичні рішення міжнародних організацій, політика уряду щодо екологічної безпеки); економічні (макроекономічні показники розвитку, національні економічні переваги, стан грошово-кредитної сфери, розвиток факторів виробництва – кваліфікована робоча сила, природні ресурси й капітали, розвиток допоміжних і супутніх галузей, стан внутрішньої конкуренції, місце країни в міжнародному поділі праці, рівень розвиток транснаціональних зв'язків, експортний потенціал країни); інституціональні (інституціональна будова суспільства, правова база,

розвиток ідеології, менталітет нації, вплив певних лобістських груп на уряд країни.

3. Роль інновацій у діяльності підприємства

Пірожков С.І., Сухоруков А.І. Григоренко О.Я. визначають інновацію як процес впровадження нового у свідомості і діяльності всіх учасників інноваційного процесу, пов'язаним з формуванням у них "інноваційної здатності", а не тільки як створення конкретної новинки [35].

Деякі дослідники розуміють під інновацією не процес змін, а його результат. Для визначення ролі інновацій у діяльності підприємства необхідно розглянути основні терміни, що існують навколо цього визначення.

Підготовка, обґрунтування, освоєння і контроль за впровадженням нововведення є інноваційною діяльністю (інноваційним процесом). Інноваційний процес – це послідовність подій, під час яких інновація визріває від ідеї до конкретного продукту, технології, структури або послуги і розповсюджується у господарській практиці і суспільній діяльності.

Суб'єктів інноваційного процесу групують таким чином: новатори; ранні реципієнти; рання більшість; відстаючі. Усі групи, окрім першої, є імітаторами, тобто реалізаторами нововведень. Новатори – це генератори науково-технічних знань (індивідуальні винахідники або дослідні організації). Вони зацікавлені в одержанні частини доходу від використання винаходу. Ранні реципієнти – це підприємці, що першими освоїли новий продукт або технологію. Вони намагаються одержати додатковий прибуток шляхом швидкого просування нововведення на ринок.

Рання більшість представлена фірмами, які першими впровадили нововведення у виробництво, що забезпечило їм додатковий прибуток. Відстаючі фірми стикаються з ситуацією, коли запізнення з нововведенням призводить до випуску нових виробів, що вже починають морально застарівати.

Основа інноваційного процесу – створення і освоєння нових технологій, що потребують фундаментальних досліджень, націлених на одержання нових знань про розвиток природи і суспільства безвідносно до їх конкретного використання в окремих циклах.

Туган-Барановський зробив значний внесок в розвиток теорії циклів та криз. Він писав: «значні чинники панують над циклом та керують їм, таким чином, що відбувається коливання розмірів інвестицій; споживання ж підіймається та падає в результаті цих коливань» [27]. Роберт Солоу переконливо довів, що саме технічний прогрес, що реалізовується в інноваціях, є основним джерелом економічного зростання [27]. Згідно з його підрахунками, 7/8% росту американської економіки за період з 1909 по 1949р.

4. Ризики, що здійснюють вплив на інвестиційну активність

Фактори ризику і невизначеності підлягають обліку в розрахунках ефективності, якщо при різних можливих умовах реалізації витрати і результати за проектом різні. Під невизначеністю розуміється неповнота або неточність інформації про умови реалізації проекту (рішення), у тому числі пов'язані з ними витрати і результати.

Невизначеність, що пов'язана з можливістю виникнення в ході реалізації проекту несприятливих ситуацій і наслідків, характеризується поняттям ризику. При оцінюванні проектів найбільш істотними вважаються наступні види невизначеності та ризиків:

ризик, пов'язаний з нестабільністю економічного законодавства та поточної економічної ситуації, умов інвестування й використання прибутку;

зовнішньоекономічний ризик (можливість введення обмежень на торгівлю та поставки, закриття кордонів);

невизначеність політичної ситуації, ризик несприятливих соціально-політичних змін у країні та регіоні;

неповнота або неточність інформації про динаміку техніко-економічних показників, параметри нової техніки та технології;

неповнота або неточність інформації про фінансове становище та ділову репутацію підприємств-учасників (можливість неплатежів, банкрутств, зривів договірних зобов'язань).

Організаційно-економічний механізм реалізації проекту, пов'язаного з ризиком, повинен включати специфічні елементи, які дозволяють знизити ризик або зменшити пов'язані з ним несприятливі наслідки:

попередньо розроблені правила поведінки учасників у визначених "нештатних" ситуаціях (наприклад, сценарії, які

передбачають відповідні дії учасників при тих чи інших змінах умов реалізації проектів);

керуючий (координаційний) центр, який здійснює синхронізацію дій учасників при значних змінах умов реалізації проекту.

В одному випадку може бути знижений рівень ризику (за рахунок додаткових витрат на створення резервів і запасів, удосконалення технологій, матеріального стимулювання, підвищення якості продукції), в іншому ризик перерозподіляється між учасниками (індексація цін, надання гарантій, різні форми страхування, системи взаємних санкцій).

При цьому застосування вказаних вище стабілізаційних механізмів мінімізації ризиків вимагає від учасників інвестиційних проектів додаткових витрат, розмір яких залежить від умов реалізації заходів, очікувань і інтересів учасників, їх оцінок ступеня можливого ризику.

Такі витрати підлягають обов'язковому врахуванню при визначенні ефективності інвестиційного проекту. Аналіз підходів до формування й реалізації інноваційного потенціалу засвідчив, що основна причина незадовільного стану інноваційної діяльності на підприємствах полягає в нерозвиненості економічного механізму управління, який зумовлює його несприйнятливість і неспроможність до інновацій. На механізм управління процесом реалізації стратегії підвищення активності інноваційної діяльності впливають чинники зовнішнього і внутрішнього середовища підприємств.

Під зовнішніми чинниками мають на увазі ті умови, що їх підприємці, як правило, не в змозі змінити, але повинні їх прогнозувати і враховувати, оскільки вони істотно впливають на інноваційну діяльність. Згідно із загальною теорією управління зовнішні чинники доцільно поділити на дві групи. Перша група – це чинники безпосереднього впливу, основні з них: законодавство, що врегульовує підприємницьку діяльність; непередбачені дії органів державного управління; взаємодія з партнерами, конкуренція та ін.

Друга група – чинники опосередкованого впливу, основні з них: науково-технічний прогрес; політична ситуація; економічні зрушення в країні та галузі; зрушення на міжнародній арені та ін. Необхідно також виокремити проблеми платежів, дебіторської і кредиторської заборгованостей як суттєві чинники інноваційного ризику. Внаслідок зростання неплатежів посилюється спад інновацій. Через

незабезпеченість коштами внутрішній інноваційний потенціал втрачається, а попит на впровадження пріоритетних інновацій у виробництво залишається незадоволеним.

Часто пріоритетні напрями інноваційної діяльності не реалізуються через неплатоспроможність своїх контрагентів, а також через фінансову політику всіх гілок державної влади. В економічній літературі з проблем переходу економіки на інноваційну модель розвитку виокремлюють чотири групи чинників, які належать до внутрішніх чинників інноваційного ризику:

формування стратегії управління інноваційною активністю;
інвестиційні ресурси та їхнє використання в інноваційній діяльності;

кадровий потенціал інноваційної діяльності [35].

Як зазначається в літературних джерелах, близько 90% неефективних капіталовкладень у здійснення інноваційної діяльності підприємств пов'язані зі слабким управлінським потенціалом [34].

Джерелами інноваційного ризику є також такі чинники: відсутність професійного досвіду в керівництві підприємств, недостатні економічні знання, фінансові прорахунки, непристосованість підприємства до змін навколишнього ринкового середовища, відсутність належного досвіду у сфері інновацій тощо. Фахівці з теорії інноваційного ризику вважають, що інноваційний ризик – це міра можливих збитків, які можуть виникнути у разі вкладання підприємством коштів у виробництво нових товарів, технологій, послуг, що не відразу сприймаються ринком або не знаходять споживача взагалі.

У літературі з теорії економічного ризику цей вид ризиків також детально проаналізований [36, 37].

Слід зазначити, що різноманітні ризики здебільшого взаємопов'язані: зміни одних зумовлюють зміну інших. Більшість із них впливає на результати економічної діяльності й потребує аналізу як на якісному, так і на кількісному рівнях. Тому доцільно розділити розрахунок господарського і фінансового ризику, тобто виконувати дисконтування грошових потоків для врахування господарського ризику по «винагороді за ризик» окремо від дисконтування грошових потоків для визначення тимчасової цінності грошей і фінансового ризику за середньозваженої вартістю капіталу. Такий підхід до формування чинника ризику означає, що чистим грошовим потокам,

відповідних років реалізації проекту, присвоюється однаковий рівень ризику у відносному виразі, величина якого не залежить від конкретного моменту часу і, власне, від алгоритму розрахунку чистого дисконтованого доходу.

Крім того, цей підхід до формування чинника ризику дозволяє розрахувати винагороду за господарський ризик в абсолютному виразі, пов'язану з реалізацією всього інноваційного проекту. Воно обчислюється додаванням ризикових параметрів за всі роки реалізації проекту або відніманням з чистого дисконтованого доходу того ж самого показника, але з врахуванням поправки на ризик.

Якісна оцінка покликана визначити можливі види ризику, а також чинники, що впливають на його рівень при здійсненні певної підприємницької діяльності. Якісний аналіз включає також методологічний підхід до кількісної оцінки прийняттого рівня ризику. Остаточне рішення може бути ухвалене лише при комплексній його оцінці. Таким чином, в багатьох випадках якісна оцінка рівня допустимого ризику органічно поєднується з кількісною оцінкою. Проте, при цьому потрібно враховувати, що не завжди можна кількісно прорахувати ризикові ситуації. А вміст і обсяг відповідної економічної інформації в нинішніх ринкових умовах явно недостатній для визначення рівня господарського ризику.

В даний час особливе значення має якісна оцінка рівня ризику. Вона вимагає високого досвіду і знань в області теорії управління. До цієї роботи доцільно залучати досвідчених експертів, консультантів, відділів маркетингового обслуговування, якомога більшу кількість менеджерів і фахівців успішно господарюючих підприємств.

При ухваленні більшості управлінських рішень дотримуються «середнього» рівня ризику, при якому можливі втрати запланованого прибутку не перевищують 50%. Визначення допустимого рівня ризику пов'язане з розробкою власне системи управління ним, що включає підсистему адаптації до ризикових ситуацій, тобто комплексу заходів по: усуненню несприятливої дії на результати господарського ризику; запобіганню можливим втратам від нього; ліквідації збитку від дії форс-мажорних ризиків; реалізації можливостей і шансів збільшення розміру підприємницького доходу від ризикової діяльності. Така цілісна сукупність заходів органічно вписується в усі елементи господарського механізму: планування і прогнозування, організацію і управління, стимулювання, правове забезпечення, страхування,

фінансування і кредитування, інвестування і інноваційне аграрних підприємств.

Проблема ризику і доходу в сучасних умовах є однією з ключових в інвестиційній діяльності господарств агропромислового комплексу, оскільки питання про ризик не відокремлюється від господарського механізму, та різних факторів, що впливають на діяльність цих підприємств, особливо від того господарського середовища, в якому ризик виявляється і яке сприяє або ж перешкоджає його розрахунку.

Це положення в агропромисловому комплексі пов'язане, перш за все, з принциповою зміною умов економічної діяльності і появою нових суб'єктів інвестиційного процесу, необхідністю зміни теоретичних і практичних підходів до аналізу інвестиційних проектів, а також зростанням ролі управляючої складової і, адекватних сучасним умовам господарювання в АПК, критеріїв оцінки ризиків. Тобто сфера дії інвестиційних рішень характеризує процеси виробництва. У цьому значенні йдеться не тільки про сам процес агропромислового виробництва, його нарощування до попереднього рівня, але й про розширене відтворення, капіталовкладення і інші дії, пов'язані з економічним розвитком АПК.

Таким чином, управління ризиками в інвестиційній сфері в сучасних вітчизняних умовах є невід'ємною підсистемою діяльності підприємства з приводу його ефективного розвитку на основі розрахунку системного прояву якісних (неформальних) і кількісних (формальних) чинників ризику, пов'язаних з потенційно можливою невизначеністю умов реалізації управлінських рішень.

Специфіка управління ризиками в інвестиційній сфері агропромислового комплексу обумовлена чинниками невизначеності зовнішнього економічного середовища (зміна кон'юнктури світового ринку, фінансові кризи, структурні зрушення у виробництві, бюджетний дефіцит, політична нестабільність), що підсилює власні (погодні, біологічно-природні, територіальні) ризики сільськогосподарських і переробних підприємств у зв'язку із зміною кількості і якості чинників виробництва, умов реалізації виготовленої продукції, грошово-кредитної політики, політичні коливання податкового тягаря, регулювання експорту і імпорту, митних правил.

Організаційно-економічні відносини, що складаються в процесі управління ризиками в інвестиційній сфері агропромислового

комплексу, формують необхідність використання багатофакторного підходу до оцінки кількісної і якісної міри ризику, що виділяє в їх структурі ринкові і неринкові види критеріїв.

Управління якісними ризиками, що впливають на очікувану прибутковість капіталу підприємства, є системоутворюючим чинником підвищення ефективності господарської діяльності підприємства, що викликає абсолютно нове відношення до якості управління.

Якість управління виступає ключовим фактором підвищення вимог до ухвалених рішень по зниженню ризику, включаючи планування, регулювання, координацію, прогнозування, коректування, вироблення цілей, розпорядження, моніторинг, аналіз і облік, мотивацію.

Якість управління як комплексний показник його оцінки, можна відобразити таким чином:

$$P_{\text{кy}} = \sum_{i=1}^n E_i$$

де $P_{\text{кy}}$ – комплексний показник (коефіцієнт в частках од.);

E_i – приватні показники елементів якості управління (коефіцієнти в частках од.);

n – кількість даних елементів якості управління.

Відповідно до рівнів одержаних балів доцільним є розробка параметрів значень мотивації за ризик залежно від набутого значення комплексного показника оцінки якості управління.

Взаємозалежність і взаємообумовленість чинників ризику свідчить, що при зниженні дії будь-якого з них, безумовно, відбудеться і зміна іншого. А якщо брати до уваги такий загальний і важливий чинник ризику як «якість управління», то його вплив в цілому на систему чинників ризику не викликає сумнівів.

Мінімізація ризикових чинників на підприємстві дає можливість скористатися інвестиціями на досить вигідних умовах і, тим самим, підвищити величину прибутковості власного капіталу.

У економічній практиці ризик знаходить різноманітні прояви, оскільки рішення, пов'язане з ризиком, мотивується наявністю цілого ряду наперед непередбачених чинників невизначеності.

Питання ризику є невід'ємною складовою господарського механізму і різних чинників, що впливають на діяльність кожного підприємства, тобто від того господарського середовища, в якому ризик формується і яке сприяє або перешкоджає врахуванню ризику з боку підприємств. В більшості випадків ризик може бути тільки там, де є можливість вибору напрямів інвестиційної діяльності.

Крім цього, у процесі інвестиційної діяльності важливим є фактор часу. Інвестору необхідно співставляти час вкладення (освоєння) інвестицій та час отримання вигод від його експлуатації (використання об'єкту інвестицій). Ці два процеси можуть відбуватися в різній часовій послідовності. При їх послідовному протіканні вигоди отримуються одразу після освоєння інвестицій у повному обсязі. При паралельному протіканні отримання вигод можливе те до повного освоєння інвестицій та завершення процесу інвестування (на певному етапі інвестування можливий випуск продукції, що забезпечить отримання вигод). При інтервальному протіканні отримання вигід буде здійснюватися через певний проміжок часу після повного освоєння інвестицій та завершення створення об'єкту, тобто між періодом завершення інвестування та отриманням вигод проходить певний час.

Розглядаючи економічну сутність поняття інвестицій слід відзначити і функції, які вони виконують у економічному розвитку. Так, більшість закордонних фахівців у дослідженні економічного змісту інвестицій наголошують на такому: забезпечення приросту функціонуючого капіталу; створення умов для одержання додаткового доходу; створення передумов для очікуваного розширення споживання у майбутньому шляхом відмови від частини поточного споживання [47, с.121].

Обґрунтовуються у науковій літературі також такі функції інвестицій у виробничій сфері: формування факторів-ресурсів для виробничої стадії відтворення; реструктуризація основних інститутів сучасного відтворення; утворення нової комплексної структури капіталу у виробничій стадії; структурна перебудова економічних систем; ресурсне забезпечення переведення економічних систем на інноваційний шлях розвитку; функції, пов'язані з вирішенням проблем зайнятості, розвитком соціальної сфери й інших ефектів інвестування; регулювання пріоритетних напрямів розвитку економіки [45, с.75-79].

Суттєвий вплив на стан інвестиційної активності продовжують здійснювати існуючі значні політичні та економічні ризики. Як наслідок, багато підприємств не мають можливості скористатися традиційними джерелами фінансування капітальних вкладень (банківським кредитом, запозиченнями на ринках капіталів та ін. Крім того, обмеженим залишається фінансування, здійснюване за рахунок коштів бюджетів всіх рівнів.

В сучасних умовах масштаби державної підтримки інноваційно-інвестиційного процесу скорочуються, він здійснюється на конкурентній ринковій основі. Значна хвиля нововведень спостерігається, як правило, при формуванні нового технологічного укладу і особливо при переході до нового технологічного способу виробництва як матеріально-технічної бази наступних поколінь машин.

Таким чином, рівень інноваційно-інвестиційної активності, найбільш низький у фазі кризи, починає посилюватися у кінці фази депресії, досягає найвищого піку в фазі пожвавлення і підйому (коли відбувається масове оновлення капіталу з використанням базисних інновацій), стабілізується у фазі зрілості (коли переважають поліпшуючі інновації) і потім різко знижується, оскільки немає сенсу модернізувати діючу, але застарілу в своїй основі техніку й удосконалювати технології. Мотиваційним механізмом, що спонукає підприємців до здійснення інновацій, є поточні коливання рентабельності й конкурентоспроможності товарів на різних фазах науково-технічного циклу, що породжують категорію диференціальної науково-технічної ренти – доходу або збитку в ринковій економіці.

Інноваційні цикли нерозривно пов'язані з науково-технічними інвестиціями, а також з економічними циклами, великою мірою визначаючи коливання темпів економічного зростання й ефективності відтворення. Якщо розглядати її з урахуванням сфер господарювання, що формують її, то як складові можна виділити фінансову і виробничу її частини: у фінансовій сфері рух вартості здійснюється в ринковій формі, у виробничій – у формі реального капіталу.

Специфіка інвестиційної діяльності полягає в тому, що її не можна віднести ні до фінансової, ні до виробничої складової економічної системи. Інвестиційна діяльність стосується виробництва

в цілому, здійснює свій рух разом із відтворенням. Річ у тому, що інвестування – це не лише рух грошей як інвестиційних ресурсів від одного суб'єкта до іншого, а й обов'язкове використання як реального капіталу. Зміст процесу інвестування полягає в тому, що це довгострокове вкладення коштів власника в основний капітал суб'єкта, що залучає інвестиції. Тому інвестування є послідовним проходженням інвестиційних ресурсів через грошовий обіг, коли на фондовому і товарному ринках здійснюється обмін еквівалентами, і через виробництво у вигляді матеріальних потоків, коли вартість набуває форми виробничого капіталу, відбувається її приріст у процесі створення матеріальних благ.

У сучасній економічній літературі можна зустріти різні підходи до тлумачення, зокрема, у вузькому значенні цей термін використовують для позначення ринку інвестиційних товарів (усіх видів будівельних матеріалів і активної частини основних виробничих фондів) та інвестиційних послуг (будівельно-монтажних робіт). У зарубіжній літературі інвестиційний ринок ототожнюється із фондовим, на якому основними формами інвестицій є інвестиції в цінні папери. У праці Бланка І.О. [22, с.273], інвестиційний ринок – розглядається як сукупність економічних відносин, які виникають між продавцями та покупцями інвестиційних товарів і послуг, а також об'єктів інвестування в усіх його формах [22, с.351].

Інвестиційний ринок являє собою середовище, що має комплексну структуру та визначену кон'юнктуру, у якому взаємодіють інвестори, виробники та власники інвестиційних товарів, фінансові посередники та органи державної влади та управління. Структура інвестиційного ринку представлена на рис. 1.

У будь-якому разі інвестиційна діяльність та інвестиційний процес тісно пов'язані з функціонуванням інвестиційного ринку.

Кожна держава як суб'єкт інвестиційної діяльності встановлює в своєму законодавстві її правові, економічні та соціальні умови.

Тому до інвестиційної діяльності входять два основних елементи. Визнаючи провідну роль виробництва, на перше місце поставлений усе-таки фінансовий елемент. Це пов'язано з тим, що інвестування є грошовим відношенням між суб'єктами господарювання з приводу залучення ресурсів, яке реалізується у сфері обміну. Саме тут виникає попит на інвестиції і зароджується імпульс руху інвестиційної діяльності, формується її фінансовий початок.

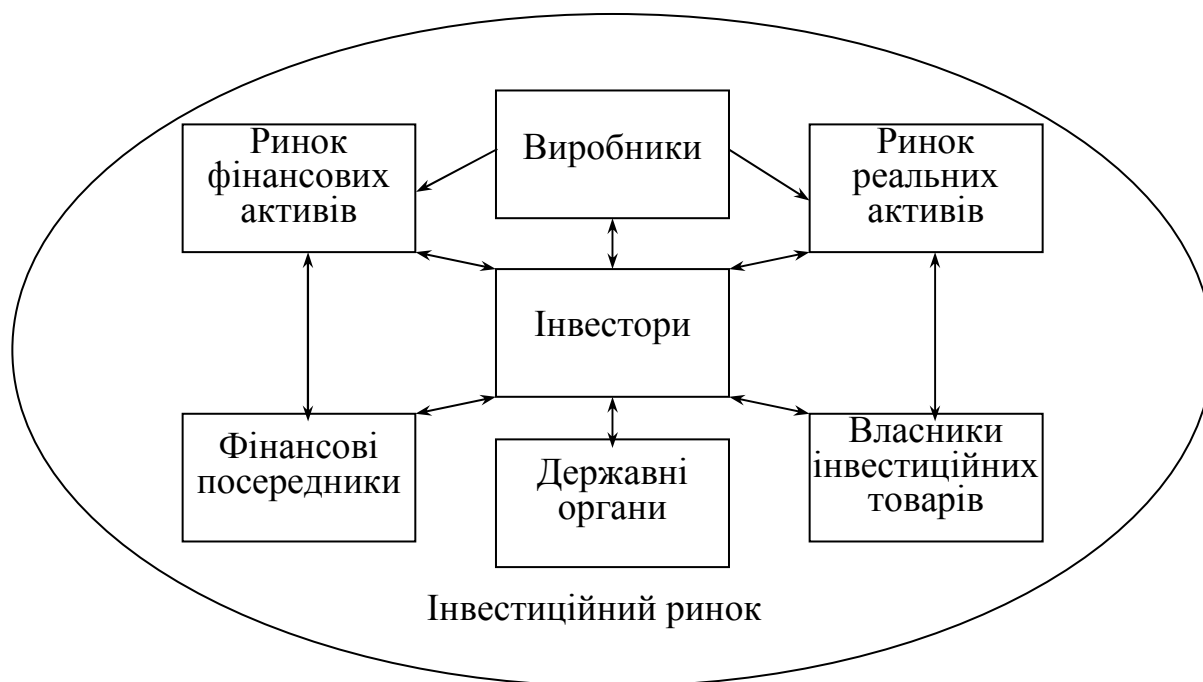

Рис. 1. Структура інвестиційного ринку

Водночас сам факт існування інвестиційної діяльності зумовлений наявністю виробництва, його потребами в додаткових коштах та його можливостями створення не лише їхнього еквіваленту, а й надлишку.

Отже, обидва виділені елементи інвестиційної діяльності спрямовані на відтворення основного капіталу та фінансових результатів, а також процесів інвестування, що забезпечують розповсюдження принципово нових видів техніки і технологій на основі інновації. Через названі елементи реалізується мета інвестиційної діяльності – забезпечити формування інвестиційних потоків у фінансовій сфері і просування їх у виробничу сферу для втілення якісних змін у стані продуктивних сил.

Відповідно до цього призначення інвестиційна діяльність не лише здатна забезпечити інноваційну діяльність, а й задіяти механізми переміщення інвестицій в сфери, де окреслюються інноваційні цілі економіки. Прогнозування, реалізація останніх має стати складовою інвестиційно-інноваційного шляху розвитку.

Адже "саме через це в США, Англії, Франції, Японії та інших розвинутих країнах інноваційна діяльність стимулюється економічними методами за рахунок надання її суб'єктам суттєвих

пільг як на державному, так і на регіональному рівнях: пільгове фінансування інноваційних структур та малого інноваційного бізнесу, пільгове оподаткування, пільгова амортизаційна політика та інше.

Вирішення існуючої на сьогодні в Україні проблеми збільшення обсягів вітчизняного виробництва зумовлено двома чинниками: збільшенням купівельної спроможності підприємств та населення і зростанням конкурентоспроможності товарів вітчизняного виробника на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Інноваційний шлях розвитку економіки забезпечує цю конкурентоспроможність шляхом постійного оновлення технології, товарів і послуг різноманітного призначення, стабілізацією і розширенням ринків збуту, ефективним використанням науково-технічного потенціалу і стимулюванням його росту. Новації, нововведення технологічного, технічного, організаційного, економічного і соціального плану повинні бути головним змістом інноваційного проекту. Він може бути розрахованим на застосування наукоємних технологій, раціоналізаторських пропозицій, НОУ-ХАУ дослідницьких центрів і вже відомих розробок, які ще не вийшли на масштабне впровадження.

Інноваційний процес має дискретний характер, оскільки в ході реалізації він розпадається на окремі стадії, які різняться між собою і можуть виокремлюватись як окремі функціональні підрозділи. Процес створення й освоєння нової техніки починається з фундаментальних досліджень, спрямованих на одержання нових наукових знань і виявлення найбільш істотних закономірностей, тобто виступають як генератор ідей. Етап прикладних науково-дослідних робіт пов'язаний з високою імовірністю одержання негативних результатів та ризиком при вкладанні коштів у проведення розробок (рис. 2).

Етап дослідно-конструкторських і проектно-конструкторських робіт – це завершальна стадія наукових досліджень, яка передбачає перехід до промислового виробництва і охоплює ескізно-технічне проектування, випуск робочої конструкторської документації, виготовлення і випробовування дослідних зразків, результатом яких є створення (або модернізації, удосконалення) зразків нової техніки, матеріалу, технології. За виробництвом інновацій відбувається їх використання кінцевим споживачем з рівнобіжним наданням послуг, забезпечення безаварійної економічної роботи, а також необхідна ліквідація застарілого і створення замість нього нового виробництва.

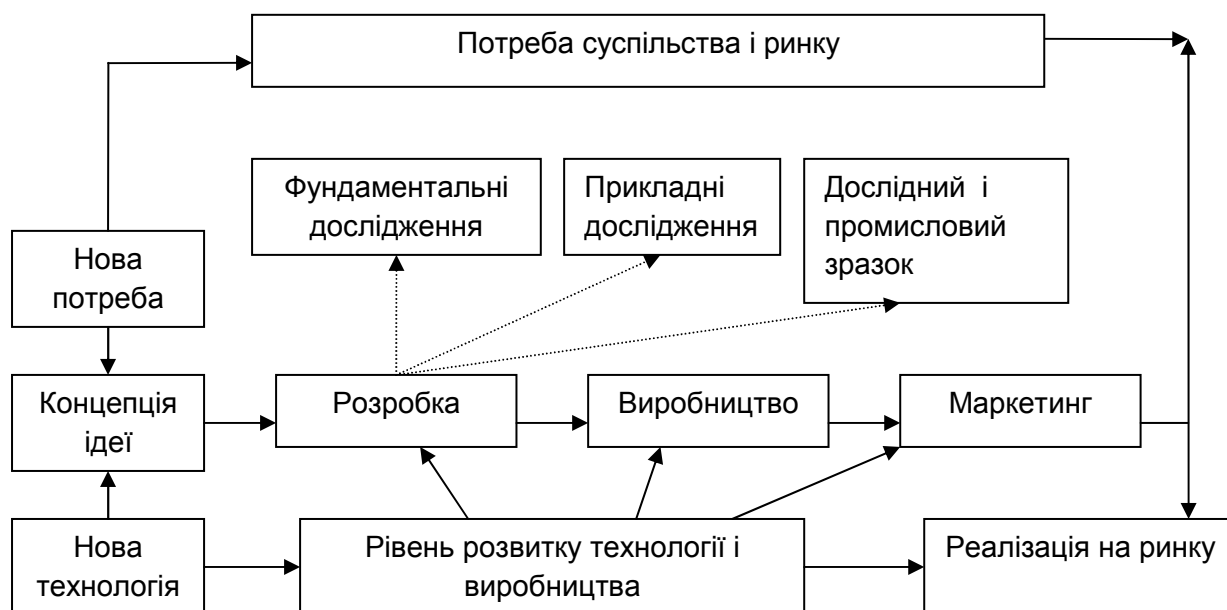

Рис. 2. Сучасна схема інноваційного процесу

Результати інноваційної діяльності практично реалізуються на ринковому етапі, який охоплює запровадження на ринок, розширення ринку, зрілість продукту і спад (життєвий цикл товару).

Логічним є твердження, що характерною особливістю сучасного інноваційного процесу є паралельна діяльність інтегрованих груп та зовнішніх горизонтальних і вертикальних зв'язків. Одночасна робота над ідеєю різних груп фахівців, які діють у декількох напрямках, дозволяє прискорити вирішення завдання, оскільки час реалізації технічної ідеї й перетворення її на готову продукцію – дуже важливий аспект у теперішньому світі.

На нашу думку, інноваційний процес – це процес, пов'язаний зі створенням, засвоєнням і розповсюдженням інновації. Зміст і структура інноваційного процесу характеризують сутність і зміст науково-технічної, виробничої і невиробничої сфер на всіх етапах відтворювального процесу, тому вважаємо доцільним визначити інноваційний процес як процес перетворення наукового знання в інновацію, що охоплює низку послідовних взаємопов'язаних подій, в ході яких інновація визріває від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги і розповсюджується в господарській практиці.

Складовою інноваційного процесу, що поєднує науку, техніку, підприємництво є інноваційна діяльність, сутність якої відображає комплекс практичних дій на рівні суб'єкта господарювання,

спрямованих на використання науково-технічних результатів для отримання нових або поліпшення існуючих виробів, технологій, виробничих процесів, методів управління тощо. Конкретизувати зміст категорії “інноваційна діяльність” дозволяє чітке визначення інновації як економічної категорії.

Вважається, що інноваційна діяльність охоплює період із моменту початку поширення нововведення і до його завершення. Процес уведення нововведення на ринок називають комерціалізацією, а період часу з моменту появи нововведення до його запровадження – інноваційним лагом. Вирішальною ознакою інновації є можливість використання нововведення на рівні одного підприємства.

Важливим є і той факт, що підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємств до рівня, якого потребують ринкові відносини, значною мірою залежить від обраної стратегії управління в сучасних умовах підвищеного ризику на фінансових ринках та зростання загального рівня ризикованості найефективнішого ведення стратегії скоординованого (інтегрованого) управління реальних інноваційних проектів підприємств.

У світовій практиці при опрацюванні стратегічних напрямів інноваційної діяльності підприємств така стратегія розглядається як єдиний регіональний підхід до управління фінансами підприємств, спроможний забезпечити їхнє виживання у конкурентному ринковому середовищі. В межах інтегрованої стратегії формується найзагальніший, найглобальніший підхід до управління, який потребує координації різноманітних специфічних функцій, спрямованих на досягнення поставлених підприємством інноваційних цілей.

Сучасний підхід до визначення ефективності інноваційної діяльності підприємств пов'язаний зі спробою оцінити її через показники виходу системи. Він ґрунтується на ототожненні здійснення інноваційної діяльності з готовністю системи до реалізації інноваційного потенціалу. При застосуванні цього підходу більше уваги приділяється аналізу інноваційних характеристик системи, взаємозв'язку її параметрів. Наукове обґрунтування такого підходу має велике значення у доборі найефективніших шляхів реалізації величини інноваційного потенціалу, які більшою мірою залежать не від "валових" характеристик ресурсів, а від їхніх суто "інноваційних" компонентів.

Сформувати механізм ефективної реалізації інноваційного потенціалу підприємств можна тільки за наявності комплексного підходу до процесу створення й оновлення виробництва. Такий підхід є сутністю інноваційного циклу, а його найважливішою рисою – тісний зв'язок із науково-технічним прогресом.

Основною метою управлінських органів держави при здійсненні інституціоналізації інноваційного процесу є стимулювання скорочення життєвого циклу промислового продукту та пришвидшення оновлення технічного і технологічного рівня виробництва, що можливо досягти шляхом впорядкування, правового закріплення та виконання наступних завдань:

- сприяння зменшенню бюрократичних перепон для розвитку наукомістких виробництв та послуг, запровадження міжнародної системи стандартизації;

- забезпечення чіткого розмежування повноважень між міністерствами та відомствами при посиленні їх відповідальності за технологічний розвиток, підвищення рівня інноваційності, завоювання ринків, ефективності використання інвестицій;

- запровадження систематичного розроблення та оновлення довгострокових прогнозів науково-технологічного розвитку;

- визначення прийнятних для сучасного стану української економіки і адаптування бізнес-моделі запровадження промислових інновацій (формування виробничих мереж і кластерів підприємств, стимулювання кооперації великих, середніх і малих підприємств, промислово-фінансових груп тощо);

Створювані внаслідок реалізації інноваційного потенціалу основні фонди є носіями нової техніки й технології, які, у свою чергу, є каталізаторами нової хвилі науково-технічного прогресу. Тому інноваційний потенціал використовується найефективніше тоді, коли реалізація капітальних інвестицій і створення основних фондів збігаються з періодом створення та впровадження нової техніки і технології. Створення таких видів техніки і технологій, які відповідають кращим зарубіжним зразкам, освоєння альтернативних джерел енергії, перехід до прогресивних систем ведення землеробства й тваринництва, нових способів переробки аграрної сировини і зберігання продуктів харчування – це пріоритетні напрями інноваційно-інвестиційного розвитку АПК, основні чинники

забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного агропромислового виробництва.

Необхідність широкомасштабної реалізації науково-технологічних та інноваційних розробок у національному АПК і насамперед у сільському господарстві зумовлюється не лише його надто великою техніко-технологічною відсталістю, використанням переважно застарілих ресурсо-енергомістких технологій, а й технологічними особливостями агропромислового виробництва, передусім аграрного. Практично в найближчі 2-3 роки повністю буде використано й амортизовано наявну сільськогосподарську техніку, оновлення і заміна якої протягом останніх 12-13 років провадилися вкрай низькими темпами. Це призвело до катастрофічного падіння технічної та енергетичної оснащеності аграрного виробництва.

Реалізація інноваційного потенціалу на позначених рівнях в першу чергу вимагає збільшення обсягу інвестицій. В той же час, сучасна ситуація в українській економіці така, що відчувається гострий дефіцит фінансових ресурсів, необхідних для розвитку, у тому числі і інноваційного. За оцінкою, зробленою з урахуванням паритету купівельної спроможності гривні до долара, потенціал заощаджень реалізується в інвестиціях менш ніж наполовину.

Це свідчить про недостатню ефективність моделі інвестиційної діяльності, що склалася в Україні, оскільки ні фондовий ринок, ні банківська система не виконують своїх функцій щодо акумуляції внутрішніх заощаджень і їх трансформації в інвестиції. Незадовільний стан інвестиційної сфери можна пояснити наявністю ряду умов, що склалися.

З огляду на це перед економічною наукою постало надзвичайно важливе завдання – розробити й постійно підтримувати в узгодженні з мінливими умовами механізм автоматичної реалізації досягнень інноваційного прогресу через інвестиційний процес [42].

Можна стверджувати, що питання ефективності інноваційної діяльності дедалі частіше стають предметом наукових досліджень, проте цілісна комплексна система ефективного управління інноваційною діяльністю на підприємствах не вироблена. Стан інноваційної діяльності на підприємствах залишається незадовільним. Огляд статистичних даних свідчить про те, що з кожним роком показники інноваційної діяльності підприємств погіршуються.

5. Стратегія управління інноваційною діяльністю підприємств

Стратегія управління інноваційною діяльністю підприємств здійснюється шляхом реалізації методів активізації, які впливають на всі параметри механізму управління до інновацій. Механізм упровадження методів реалізації інноваційного потенціалу передбачає наявність таких етапів: підготовчий етап, зміна системи управління, стабілізація.

Крім того, механізм упровадження методів реалізації інноваційного потенціалу передбачає, що використання економічних методів має супроводжуватися ефективними механізмами їхньої державної підтримки та формування фінансових і законодавчих стимулів для здійснення інноваційних технологій і підприємництва у сфері науки й науково-технічної діяльності, що є найважливішим напрямом державного регулювання в інноваційній сфері.

До стимулів державного регулювання в науковій та науково-технічній діяльності належать: кредити, податкові та амортизаційні пільги; інформаційно-консультаційна підтримка.

До системи стимулів інноваційного процесу входять комплексно-правові законодавчі норми, а саме: промислове охоронне право приватної та інтелектуальної власності; законодавче закріплення інтелектуальної власності й правове регулювання її використання.

Ефективною формою державної підтримки інноваційної та наукової діяльності є створення за участю держави вузівсько-промислових дослідницьких центрів. Завдання полягає у стимулюванні об'єднання фінансових ресурсів і матеріально-технічної бази промисловості з кваліфікованими кадрами вузів. Засобами такого стимулювання можуть бути фінансування початкових витрат вузівсько-промислових центрів із коштів державного бюджету; видача підприємствам-учасникам безкоштовних ліцензій на використання розроблених винаходів і відкриттів [35].

Узагальнюючи, слід наголосити, що економічні результати діяльності підприємств указують на об'єктивну потребу істотної зміни інноваційної стратегії з метою досягнення її ефективності. Як переконує світовий досвід, найефективніша реалізація інноваційного потенціалу підприємств забезпечує ресурсо-збережна інвестиційна стратегія. Маються на увазі не лише матеріально-технічні, трудові та

фінансові ресурси, а й такий надзвичайно важливий ресурс, як час: виграш у часі дає багато переваг і забезпечує вагомі можливості в умовах інтегрованого розвитку світової економіки.

Методичні підходи довели справжню економічну доцільність формування ефективного механізму реалізації інноваційного потенціалу підприємств із тим, щоб зменшити відставання нашої країни від світового рівня. Реалізація інноваційного потенціалу підприємств позитивно впливатиме як на досягнення економічної стабілізації, так і на забезпечення економічного розвитку на новій технологічній і технічній основі, щоб зменшити відставання нашої країни від світового рівня.

Створювані внаслідок реалізації інноваційного потенціалу основні фонди є носіями нової техніки й технології, які, у свою чергу, є каталізаторами нової хвилі науково-технічного прогресу. Тому інноваційний потенціал використовується найефективніше тоді, коли реалізація капітальних інвестицій і створення основних фондів збігаються з періодом створення та впровадження нової техніки і технології.

Забезпечити стабільний, конкурентоспроможний і сталий розвиток національного АПК в умовах прискорення глобалізаційних та інтеграційних процесів можна лише в тому випадку, коли цей розвиток здійснюватиметься на основі інноваційно-інвестиційної моделі.

Наявність фінансового забезпечення нововведень створює потенційну можливість галузі щодо інноваційного розвитку, тобто виступає необхідною, але не достатньою умовою. Це пояснюється тим, що залишається проблема раціонального використання ресурсів, яких завжди недостатньо, особливо при значному інвестиційному попиті, який існує в умовах кризового стану базових галузей економіки.

Проблема управління фінансовим забезпеченням інновацій ускладнюється тим, що необхідно одночасно проводити пошук нових джерел фінансування, розробляти нові схеми та механізми інвестування і забезпечувати інноваційний розвиток базових галузей, навіть за умов дефіциту фінансових ресурсів. Органічне поєднання інноваційної та інвестиційної діяльності, вкладання дедалі зростаючих обсягів коштів у сучасні інноваційні технології та виробництво інноваційних продуктів слід розглядати як найважливішу передумову

ефективного функціонування вітчизняного сільського господарства та інших галузей АПК у відкритому конкурентному середовищі.

Тому проблема належного інвестування національного і регіональних АПК має вирішуватися не лише на засадах самофінансування, залучення приватного, в тому числі й іноземного капіталу, а й з активною участю держави.

Можна стверджувати, що стан сучасної економічної науки, актуальність і невідкладність вирішення проблем її подальшого розвитку, аналіз ситуації, що склалася у вітчизняній економічній теорії, вказують на необхідність розвитку інвестиційних процесів. Слід урахувати й те, що в економічній науці, на нашу думку, ще не сформувалася цілісно визначена теорія інвестицій. У процесі зародження теорії інвестицій сформувалися окремі течії та напрями, що розвиваються на власних методологічних засадах або ж конкурують між собою.

В процесі розробки і реалізації будь-якого інноваційного проекту, на наш погляд, необхідно розглянути не тільки велике число різних, найвірогідніших варіантів його здійснення, але і можливі рішення в непередбачених ситуаціях з метою визначення оптимальних управляючих дій. Інноваційний проект, на наш погляд, можна вважати стійким, якщо при заданих критеріях досягнення ефективності його реалізації в усіх реальних ситуаціях дотримуються інтереси його учасників, а можливі несприятливі наслідки усуватимуться за рахунок створених резервів або за допомогою відшкодування страхових виплат.

Тому одним із найважливіших етапів розробки стратегії є оцінка потенційних можливостей підприємства з формування необхідного обсягу інвестиційних ресурсів за допомогою всіх можливих джерел та у всіх формах для забезпечення ефективних результатів інвестиційної діяльності. Нововведення можна розглядати як комплексний, цілеспрямований процес створення, поширення та використання новини, метою якого є задоволення потреб та інтересів людей новими засобами, що веде до певних якісних змін системи і шляхів забезпечення її ефективності, стабільності та життєздатності.

Інноваційний процес пов'язаний з переходом в якісно новий стан, з переглядом застарілих форм і положень, ролей, а іноді і їх інноваційний масив. Для нововведення характерна внутрішня логіка і направленість, яка визначається логікою розгортання від ідеї новини

до його використання, а також логікою відносин між учасниками інноваційного процесу.

Різні набори цих механізмів та їх поєднання обумовлюють багатоваріантність інноваційних процесів, індивідуальний облік кожного з них. Інноваційні процеси виражають не тільки внутрішню, предметну логіку новини але і логіку його взаємодії з навколишнім середовищем. З цієї точки зору новина характеризується динамічним співвідношенням параметрів, які виражають як його вплив на навколишнє середовище, так і зворотній вплив останнього на саме нововведення.

Динаміка цих характеристик в часі і створює життєвий цикл нововведень: старт, швидке зростання, зрілість, насичення, фініш або криза [38]. Таким чином, нововведення, являє собою динамічну систему, яка характеризується як внутрішньою логікою (інноваційний процес), так і закономірним розвитком в часі її взаємодії з навколишнім середовищем (життєвий цикл).

Структура інноваційного процесу міняється в міру переходу новини від однієї стадії до іншої. Критичним моментом є перехід від простого відтворення до розширеного – на практиці цей перехід в багатьох випадках не знаходить місця, що обумовлює незавершеність відповідного нововведення та існування багатьох інноваційних проблем.

За роки реформування економіки України прийняті численні законодавчі акти, в яких проголошується пріоритетність соціального розвитку сіл та агропромислового комплексу в цілому. Національна програма розвитку сільськогосподарського виробництва України на 1996-2005 роки. Основною метою Програми є забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності; створення організаційно-правових та соціально-економічних умов для комплексного розвитку сільських територій, наближення та вирівнювання умов життєдіяльності міського та сільського населення" [35].

У Програму включені такі заходи:

підвищення рівня ефективної зайнятості, посилення мотивації сільського населення до розвитку підприємництва у сільській місцевості як основної умови підвищення рівня життя населення;

підтримка конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах інтеграції України у світовий економічний простір;

подолання стихійності та тінізації аграрного ринку;

створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення.

Регіональний аспект аналізу економічного розвитку завжди мав велике значення, оскільки економічний простір України неоднорідний, сильно диференційований за природно-кліматичними, інфраструктурними, транспортними, національно-етнічними, господарськими і іншими умовами. Особливо важливу роль виконує названий аспект в дієвому науковому забезпеченні економічних перетворень, створенні єдиного економічного простору при раціоналізації міжрегіональних зв'язків, формуванні регіональних ринків, а також при виробленні раціональної, науково обґрунтованої регіональної політики і стратегії. Недооцінка даного положення призводить до порушення принципів раціональної господарської територіальної спеціалізації, поглибленню диспропорцій в регіональному розвитку і, відповідно, наростанню соціальної напруженості.

Даний висновок підтверджується широкими регіональними дослідженнями, результатами глибокого аналізу сучасного стану галузей економіки, повинен визначити і пріоритетні напрями в державному управлінні регіональним розвитком. Тобто, одним з основних вказаних питань повинне стати рішення проблем розвитку аграрного виробництва за наступними етапами:

врахування результатів аналізу ринку, фінансового стану підприємства, яке претендує на реалізацію проекту, ступінь довіри до керівників проекту, впливу реалізації проекту на навколишнє природне середовище;

визначення ефекту за допомогою зіставлення майбутніх інтегральних результатів і витрат з орієнтацією на досягнення максимальної позитивної величини чистої поточної вартості, індексу

прибутковості, необхідної норми доходу на капітал чи інших показників;

облік зміни вартості грошей у часі через приведення майбутніх різночасних витрат і доходів до умов їхньої сумісності по економічній цінності в початковому періоді.

6. Методи оцінки ефективності інвестицій

В даний час в європейських країнах і в США існує ряд методів оцінки ефективності інвестицій. До методів, що не включають дисконтування, відносяться наступні методи:

метод, що заснований на розрахунку терміну окупності інвестицій (термін окупності); метод, що заснований на визначенні норми прибутку на капітал (норма прибутку на капітал); метод, що заснований на розрахунку різниці між сумою прибутків і інвестиційних витрат за весь час використання інвестиційного проекту, який відомий під назвою Cash-fluo або накопичене сальдо грошового потоку; метод порівняльної ефективності приведених витрат на виробництво продукції; метод вибору капітальних вкладень на основі порівняння маси прибутку (метод порівняння прибутку);

методи оцінки ефективності, що не включають дисконтування, іноді називають статистичними методами оцінки ефективності інвестицій.

Ці методи спираються на проектні, планові і фактичні дані про витрати і результати, що обумовлені реалізацією інвестиційних проектів. При використанні цих методів в окремих випадках застосовують такий статистичний метод, як розрахунок середньорічних даних про витрати і результати (прибутках) за весь термін використання інвестиційного проекту.

У результаті такого методичного прийому не повною мірою враховується тимчасовий аспект вартості грошей, а чинники тісно пов'язані з інфляцією і ризиком. Тому статистичні методи оцінки ефективності інвестицій, тобто методи, що не включають дисконтування, найбільше раціонально застосовувати в тих випадках, коли витрати і результати рівномірно розподілені за роками реалізації інвестиційних проектів і термін окупності охоплює невеличкий проміжок часу – до п'яти років. Проте, завдяки своїй простоті, загальнодоступності для розуміння більшістю спеціалістів фірм,

високої швидкості розрахунку ефективності інвестиційних проектів, доступності про отримання необхідних даних, ці методи одержали широкого розповсюдження на практиці.

Основні їх недоліки охоплення стислого періоду часу, ігнорування тимчасового аспекту вартості грошей і нерівномірного розподілу грошових потоків у плані всього терміну функціонування інвестиційних проектів. Також слід врахувати і те, що ефективність інвестиційних проектів характеризується системою показників, що відображають співвідношення витрат і результатів стосовно до інтересів його учасників, відповідно до чого розрізняються наступні показники: базисні, світові, прогнозні і розрахункові ціни.

Під базисними цінами розуміються ціни, що склалися в народному господарстві на визначений момент часу. Вимір економічної ефективності проекту в базисних цінах здійснюється на стадії техніко-економічних досліджень інвестиційних можливостей.

Розрахункові ціни використовуються для обчислення інтегральних показників ефективності, якщо поточні значення витрат й результатів виявляються у прогнозних цінах. Це необхідно для того, щоб забезпечити порівнянність результатів, отриманих при різних рівнях інфляції. Розрахункові ціни можна одержати шляхом введення дефлюючого коефіцієнту, який відповідає індексу загальної інфляції.

При розробці і порівняльній оцінці декількох варіантів проекту необхідно враховувати вплив зміни обсягів продажів на ринкову ціну продукції та на ринкові ціни на ресурси. Для приведення різночасових витрат, результатів і ефектів використовується норма дисконту (E), яка дорівнює прийнятної для підприємства нормі доходу на капітал.

Технічно приведення до базисного моменту часу витрат, результатів й ефектів, що мають місце на t -му кроці розрахунку реалізації проекту, можна рекомендувати здійснювати шляхом їх множення на коефіцієнт дисконтування a , який визначається для постійної норми дисконту E .

Чистий дисконтований дохід (ЧДД) за весь розрахунковий період визначається як сума поточних ефектів, яка приведена до першого (початкового) кроку, чи як перевищення інтегральних результатів над інтегральними витратами.

Метод розрахунку терміну окупності інвестицій є простим і популярним. Застосування обмежене умовами рівності, щорічних надходжень і разового вкладення первісних інвестицій.

При виборі одного проекту з кількості альтернативних, які мають однакове значення NPV, або для комплектування портфелю інвестицій з максимальним сумарним значенням NPV. Метод визначення внутрішньої норми прибутковості, дозволяє оцінити ефективність інвестицій шляхом порівняння внутрішньої (граничної) норми окупності інвестицій з ефективною ставкою відсотка.

Проект може бути прийнятий, якщо IRR перевищує величину існуючої дисконтованої ставки (використовуваної при розрахунку NPV) чи дорівнює їй. Комп'ютерна система COMFAR для інвестиційних розрахунків рекомендує застосування грошового потоку у прогнозних цінах. Тому якщо не провадити дефлірування на недисконтовані показники (простий термін окупності, чистий недисконтований доход) спотворюються. При цьому ускладнюється процес обчислювання під час заміни постійної норми дисконту змінною (процедура обов'язкова, COMFAR не передбачається).

Проведене дослідження методичних рекомендацій з оцінки ефективності інвестиційних проектів висвітлює ряд притаманних їй недоліків: методичні рекомендації орієнтують в основному на теорію абсолютної ефективності інвестицій, хоча такий підхід знаходить вираження у визначенні ефекту як різниці між доходами і витратами від реалізації найбільш ефективного варіанту розкриваючи порівняння різних варіантів проектів.

Для більш ретельного проведення розширення, оновлення, реконструкції, модернізації, технічного переоснащення виробничих підприємств доцільно було б проаналізувати показники результатів діяльності підприємств з метою покращання якісної бази (технічного, технологічного, організаційного рівнів) підприємства.

Якщо протягом розрахункового періоду не відбувається інфляційної зміни цін або розрахунок проводиться в базових цінах. Внутрішня норма прибутковості (ВНП) являє собою ту норму дисконту ($I_{вн}$), при якій величина приведених ефектів дорівнює приведеним капіталовкладенням. Якщо порівняння альтернативних варіантів виробничої схеми за ЧДД і ВНП призводить до протилежних результатів, перевагу слід віддавати ЧДД.

Поряд з перерахованими критеріями, у ряді випадків можливі використання і ряду інших: інтегральної ефективності витрат; точки беззбитковості; простої норми прибутку; капіталовіддачі і т.

Жоден з перерахованих вище критеріїв сам по собі не є достатнім для ухвалення рішення про реалізацію чи відхилення проекту. Рішення про інвестування засобів у проект повинне прийматися з урахуванням значень усіх перерахованих критеріїв і інтересів всіх учасників інноваційного проекту.

Важливу роль у цьому рішенні повинні відігравати структура і розподіл у часі капіталу, залученого для здійснення проекту, а також інші фактори, деякі з яких піддаються тільки змістовному, а не формальному обліку. Порівняння різних варіантів капіталовкладень, що передбачають участь держави, і обґрунтування розмірів і форм державної підтримки інвестицій виконується за найбільшим значенням показника інтегрального народногосподарського економічного ефекту.

При розрахунках показників економічної ефективності на рівні національної економіки до складу результатів проекту включаються (у вартісному вираженні):

кінцеві виробничі результати (виручка від реалізації на внутрішньому й зовнішньому ринку всієї виробленої продукції, крім продукції, споживаної українськими підприємствами-учасниками);

соціальні й екологічні результати, розраховані, виходячи зі спільного впливу всіх учасників проекту, на здоров'я населення, соціальне й екологічне становище в регіонах;

кредити та позики іноземних держав, банків та фірм, надходження від імпорتنих митних зборів тощо.

Також слід враховувати і непрямі фінансові результати, що будуть обумовлені здійсненням процесу переміщення сфери діяльності підприємств – це зміни доходів сторонніх підприємств, ринкової вартості земельних ділянок, будівель та іншого майна, витрат на обумовлену за рахунок реалізації проекту консервацію чи ліквідацію виробничих потужностей, втрати природних ресурсів та майна від можливих аварій та інших надзвичайних ситуацій, а також соціальні, екологічні, політичні та інші результати, що не піддаються вартісній оцінці і можуть розглядатися як додаткові показники народногосподарської ефективності.

Соціальні, екологічні, політичні й інші результати, що не піддаються вартісній оцінці, розглядаються як додаткові показники народногосподарської ефективності і враховуються при ухваленні рішення про реалізацію і/чи про державну підтримку проектів.

До складу витрат проекту включаються передбачені в ньому і необхідні для його реалізації поточні й одноразові витрати всіх учасників здійснення проекту, обчислені без повторного врахування однакових витрат одних учасників у складі результатів інших учасників:

залишкова вартість основних засобів на момент початку їхнього залучення включається в одноразові витрати; на момент припинення одноразові витрати зменшуються на величину (нову) залишкової вартості цих засобів;

орендна плата за зазначені основні засоби за час їхнього використання включається до складу поточних витрат.

При розрахунках показників економічної ефективності на рівні народного господарства до складу результатів інноваційного проекту включаються:

кінцеві виробничі результати (виручка від реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринку всієї виробленої продукції, крім продукції, споживаної вітчизняними підприємствами – учасниками).

При цьому враховуються одноразові та поточні витрати підприємства без повторного рахунку, зокрема, не допускається одночасний облік одноразових витрат на створення основних засобів і поточних витрат на їх амортизацію.

Для врахування факторів невизначеності й ризику при оцінці ефективності проекту використовується вся наявна інформація про умови його реалізації, у тому числі й та, що виражається у формі ймовірнісних законів розподілу.

При цьому можуть використовуватися наступні методи (у порядку підвищення точності). Метод перевірки стійкості передбачає розробку сценаріїв реалізації проекту в найбільш імовірних або найбільш "небезпечних" для будь-яких учасників умовах. За кожним сценарієм досліджується те, як саме буде діяти у відповідних умовах організаційно-економічний механізм реалізації проекту, які будуть при цьому отримуватися доходи, втрати та показники ефективності в окремих учасників, держави та населення.

Вплив факторів ризику на норму дисконту при цьому не враховується. Проект вважається стійким і ефективним, якщо у всіх розглянутих ситуаціях інтереси учасників дотримуються, а можливі несприятливі наслідки усуваються за рахунок створених резервів або відшкодовуються страховими виплатами.

Ступінь стійкості проекту відносно можливих змін умов реалізації може бути охарактеризований показниками граничного рівня обсягів виробництва, цін виробленої продукції й інших параметрів проекту [27]. Граничне значення параметру проекту для деякого року його реалізації визначається як таке значення даного параметру в окремому році, при якому чистий прибуток цього року стає нульовим.

Одним з найбільш важливих показників цього типу є етап беззбитковості, що характеризує обсяг продажу, за досягнення якого виторг від реалізації продукції дорівнює сумі витрат виробництва. Під час визначення цього показника вважають, що загальні поточні витрати на виробництво продукції можуть бути поділені на умовно-постійні (не змінюються під час зміни обсягу виробництва) і умовно-змінні (змінюються прямо пропорційно до зміни обсягу виробництва).

Для підтвердження працездатності проектного виробництва (на даному кроці розрахунку) необхідно, щоб значення точки беззбитковості було менше значень номінальних обсягів виробництва і продажу (на цьому кроці). Метод розрахунку ускладнюється, якщо при зміні обсягів виробництва, або, що те ж саме, при зміні рівня використання виробничої потужності, розмір витрат змінюється нелінійно, хоча алгоритм залишається попереднім.

Можлива невизначеність умов реалізації проекту може враховуватися також шляхом коректування параметрів проекту і вживаних в розрахунку економічних нормативів, заміни їх проектних значень на очікувані:

- строки будівництва й виконання інших робіт збільшуються на середню величину можливих затримок;

- враховується середнє збільшення вартості будівництва, обумовлене помилками проектної організації, переглядом проектних рішень в ході будівництва і непередбаченими витратами;

- враховуються запізнювання платежів, неритмічність поставок сировини і матеріалів, позапланові відмови устаткування, що допускаються персоналом порушення технології, сплачувані штрафи і інші санкції за порушення договірних зобов'язань;

- у випадку, якщо проектом не передбачене страхування учасника від певного виду інвестиційного ризику, до складу його витрат включаються очікувані втрати від цього ризику.

Найбільш точним (але і найбільш складним з технічної точки зору) є метод формалізованого опису невизначеності. Відповідно до видів невизначеності, які часто зустрічаються при оцінці інвестиційно-інноваційних проектів, то цей метод включає наступні етапи:

опис всієї безлічі можливих умов реалізації проекту (або у формі відповідних сценаріїв, або у вигляді системи обмежень на значення основних технічних, економічних і інших параметрів проекту) і витрат (включаючи можливих санкції і витрати, пов'язані із страхуванням і резервуванням), що відповідають цим умовам, результатів і показників ефективності;

перетворення вихідної інформації про фактори невизначеності в інформацію про ймовірності окремих умов реалізації й відповідних показників ефективності або про інтервали їхньої зміни;

визначення показників ефективності інноваційного проекту в цілому з урахуванням невизначеності умов його реалізації – показників очікуваної ефективності [38].

Основними показниками, які використовуються для порівняння різних інвестиційних проектів (варіантів проектних рішень і вибору найкращого із них), є показники очікуваного інтегрального ефекту (економічного – на рівні народного господарства, комерційного – на рівні окремого учасника). Ці ж показники використовуються для обґрунтування раціональних розмірів і форм резервування і страхування.

Якщо ймовірності різних умов реалізації проекту відомі точно, то очікуваний інтегральний ефект розраховується за формулою математичного очікування. При визначенні очікуваного інтегрального економічного ефекту його рекомендується приймати на рівні 0.

Слід відзначити, що діючі системи інформаційного забезпечення вітчизняних підприємств харчової промисловості мають певні недоліки структури системи внутрішньої управлінської інформації, її моделей. На підприємствах активно створюються та розповсюджуються автоматизовані системи фінансово-економічного управління, корпоративні управлінські інформаційні системи, системи управлінського обліку та системи бюджетування.

Система забезпечує якісні характеристики управлінської інформації (оперативність, вірогідність, коректність, цінність, своєчасність, актуальність, повнота, доступність, простота, гнучкість використання, релевантність) та дозволяє підвищити ефективність

управління підприємством на стратегічному, поточному та оперативному рівнях. Компонентами інформаційної системи консорціуму є банк даних і відповідні бази даних, мова, яка являє собою сукупність знаків і класифікаторів, а також комплекс моделей і програм, що забезпечують роботу з даними.

Банк і бази даних являють собою сховище інформації та основний компонент інформаційної системи в багаторівневій інтегрованій автоматизованій системі управління консорціумом: система організації даних (визначення необхідної інформації, першоджерела); система збору даних (як і коли отримувати потрібну інформацію, регламенти збору даних); система агрегування даних (подання, систематизація інформації).

У СВУІ присутній процес перетворення вхідних ресурсів на вихідні результати функціонування СВУІ – упорядковані управлінські звіти, показники (індикатори) діяльності підприємства), що призначені для споживання внутрішніми користувачами СВУІ підприємства, а також як вхідна інформація для систем підтримки прийняття рішень. Природньо, що від використання СВУІ очікується (отримується) певний економічний ефект – прийняття своєчасних ефективних управлінських рішень впливає на оптимізацію певних бізнес-процесів, що може призвести до економії певних ресурсів (матеріальних, грошових або часових).

Проблема управління фінансовим забезпеченням інновацій ускладнюється тим, що необхідно одночасно проводити пошук нових джерел фінансування, розробляти нові схеми та механізми інвестування і забезпечувати інноваційний розвиток базових галузей, навіть за умов дефіциту фінансових ресурсів. У процесі зародження теорії інвестицій сформувалися окремі течії та напрями, що розвиваються на власних методологічних засадах або ж конкурують між собою.

Співвідношення структурних елементів інвестиційної сфери формується в межах макроекономічної системи і залежить від ступеня участі суб'єктів у регулюванні інвестиційної діяльності й можливості привласнення результатів цієї діяльності на різних рівнях господарювання.

Проведене дослідження методичних рекомендацій з оцінки ефективності інвестиційних проектів дозволяє зробити такі висновки: методичні рекомендації орієнтують в основному на теорію абсолютної

ефективності інвестицій, хоча такий підхід знаходить вираження у визначенні ефекту як різниці між доходами і витратами від реалізації найбільш ефективного варіанту розкриваючи порівняння різних варіантів проектів.

Для більш ретельного проведення розширення, оновлення, реконструкції, модернізації, технічного переоснащення виробничих підприємств доцільно було б проаналізувати показники результатів діяльності підприємств з метою покращання якісної бази (технічного, технологічного, організаційного рівнів) підприємства.

Однак існуюча на сьогоднішній день у вітчизняній науці, теорія оцінки економічного ризику потребує удосконалення, так як вона обмежується лише поверховим розглядом існуючих методів кількісного аналізу ризику і не дає жодних конкретних рекомендацій, який із них краще застосовувати при оцінці того чи іншого проекту.

7. Аналіз стану розвитку галузей АПК

Найважливішою ланкою АПК, другою важливою галуззю матеріального виробництва України є її високоінтенсивне, багатогалузеве сільське господарство. Сільськогосподарське виробництво формує четверту частину національного доходу країни.

Другою його важливою галуззю є харчова і переробна промисловість. До неї належать галузі і підгалузі харчової промисловості (борошномельна-круп'яна, хлібопекарська, плодоовочево-консервна, цукрова, олійно-жирова, виноградарсько-виноробна, м'ясо-молочна, рибна та інших галузей). Олійно-жирова галузь є однією з базових галузей харчової промисловості України. Її продукція забезпечує не тільки потреби споживчого ринку в таких продуктах як рослинна олія, маргарин, кулінарні жири, майонез, мило, а і виробництво інших галузей: хлібопекарної, кондитерської, молочної, плодоовочевої, рибної, хімічної, фармацевтичної, комбікормової і громадського харчування.

З року в рік обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської техніки знаходяться на дуже низькому рівні. Такий стан зумовлений обмеженим попитом на техніку українських виробників. Селяни неохоче купляють вітчизняну техніку, враховуючи їх низьку якість та високу ціну, віддаючи перевагу російській або німецькій, ті що були у використанні. Ускладнює

процес розвитку лізингу і те, що тракторне і сільськогосподарське машинобудування через різке зниження купівельної спроможності аграрних підприємств переживає глибоку кризу. Це відбувається ще і тому, що багато підприємств приватизовані і перестали випускати сільгосптехніку. Різко знизився контроль над якістю продукції, що випускається.

Однак слід зазначити, що, незважаючи на це, тракторне і сільськогосподарське машинобудування ще зберегло свій виробничий і науково-технічний потенціал, і головне завдання полягає в тому, щоб не допустити його подальшого руйнування, надати цій галузі економічну підтримку з боку держави. Варто відмітити, що машинобудівні підприємства України здатні майже повністю задовольнити потреби господарств АПК у технічних засобах.

В умовах економічної кризи в аграрному секторі майже зовсім припинилась інвестиційна діяльність в галузі, від якої цілком залежить соціально-економічний розвиток села. Активізація процесів інвестування в аграрному секторі є одним із пріоритетних завдань, що вимагає вирішення на всіх рівнях господарювання.

Інвестиційна стратегія розвитку України має бути планомірно спрямована у сільськогосподарське виробництво, продуктивне функціонування якого забезпечує продовольчу безпеку країни, здоров'я населення, ефективний розвиток переробних галузей, машинобудування для АПК та ін. Для матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, пожвавлення аграрної економіки галузь потребує значних обсягів інвестицій.

Проте рівень інвестування в аграрній сфері в останні роки залишається надзвичайно низьким порівняно із їх загальним зростанням у країні. Характерною особливістю інвестицій в основний капітал у структурі АПК є переважне їх вкладення в харчову промисловість та переробку.

Тому активізація інвестиційної діяльності в підприємств харчової і переробної промисловостей може позитивно вплинути на діяльність у сільському господарстві за умови активізації агропромислових інтеграційних процесів. Без розв'язання проблеми інвестиційного забезпечення аграрних підприємств стають досить примарними перспективи оновлення МТБ, підвищення ефективності господарської діяльності, створення конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, просування вітчизняної

продукції на світові ринки і, як наслідок, соціально-економічний розвиток сільських територій.

Перехід до ринку припускає посилення підприємницьких засад в економіці, формування і реалізацію підприємницького потенціалу. У основі цього процесу – різноманіття форм власності, розширення ініціативної ролі приватного капіталу, зростання ролі приватного підприємництва в інноваційній сфері. Деякий перерозподіл науковий – технічного потенціалу в цьому плані почалося, велика частина досліджень і розробок фінансується з власних джерел.

Сучасна тенденція в науці – підвищення гнучкості, децентралізація і демонополізація наукових досліджень – створює передумови для появи безлічі малих інноваційних підприємств, розробляючих нові наукові ідеї, формуючих конкурентне середовище, вільно виходять на міжнародні контакти. Незначна фінансова підтримка інноваційних процесів з боку держави.

В цілому позитивною тенденцією є збільшення державного замовлення на виконання наукових і науково-технічних робіт, що фінансується з державного бюджету. Основним джерелом фінансування технологічних інновацій є власні кошти підприємств.

Аналіз даних щодо інноваційної діяльності в Україні за останні роки показав, що ні інтенсивність, ні якісний рівень інноваційних процесів не відповідають основним завданням стратегічного курсу інноваційного розвитку національної економіки. З метою наукового забезпечення розвитку агропромислового виробництва в Україні протягом тривалого періоду сформована і функціонує потужна мережа науково-дослідних організацій різного відомчого підпорядкування. До того ж, у вищих навчальних закладах аграрного профілю працює великий склад висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, які виконують значний обсяг науково-дослідних робіт, пов'язаних з аграрним сектором економіки. Переважна більшість наукових установ агропромислового виробництва зосереджена в Українській академії аграрних наук як державній самоврядній системі та в підпорядкуванні Міністерства аграрної політики України. Враховуючи високу зайнятість науково-педагогічних кадрів у навчальному процесі, їх потенціал у здійсненні наукового забезпечення агропромислового виробництва використовується тільки частково.

Встановлено, що складний фінансовий стан більшості наукових організацій, скорочення обсягів бюджетного фінансування, різке

зниження попиту виробничої сфери на науково-технічну продукцію через відсутність вільних коштів призвели до погіршення матеріально-технічного забезпечення науки, морального старіння устаткування та обладнання. Низька ефективність виробничого потенціалу в Україні обумовлена також сформованою нерівномірністю технічного розвитку різноманітних елементів і складових частин виробничої бази національних підприємств.

Таким чином, лише інвестування капіталу в інноваційний розвиток промислових підприємств може викликати якісні зрушення в техніці і технології виробничої бази і підвищити кінцеві економічні результати їх діяльності, що ефективно здійснюється на основі підвищення якості управління збігом інвестиційного попиту і інвестиційної пропозиції на ринку інвестиційних ресурсів.

Ці нові категорії ще недостатньо освоєні вітчизняною наукою, але їх застосування в аналізі інвестиційних процесів дасть змогу виявити механізм саморегуляції інвестиційної сфери та обґрунтувати регулюючі впливи держави для реалізації можливостей ринкового механізму, визначення напрямів адаптації існуючої інвестиційної сфери до ринку, досягнення державних пріоритетів з метою збалансованості економіки України.

Будь-яка економічна система не може існувати без формування та використання інвестиційних ресурсів.

Для більшості аграрних підприємств характерна низька купівельна спроможність, унаслідок чого вони не становлять особливого інтересу як партнери для комерційних лізингових компаній. У цих умовах тільки розвиток державного лізингу, незважаючи на наявні в нього недоліки (подорожчання техніки, що поставляється, монополізм у лізинговому середовищі, блокування конкуренції й ін. може забезпечити збільшення поставок техніки і зміцнення матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Тому на даному етапі створення державних лізингових компаній зі статутним капіталом, що формуються із коштів державного бюджету, є виправданим.

У міру поліпшення фінансового стану аграрних підприємств і зростання їхньої купівельної спроможності будуть формуватися умови для комерційного лізингу без використання бюджетних коштів. Сучасний стан та структура вітчизняного фондового ринку є наслідком процесів трансформації економічної системи, які відбулися

в Україні протягом останніх років, політики держави як емітента при здійсненні випуску державних цінних паперів, а також впливу на український фінансовий ринок криз останніх років на світових фінансових ринках.

Необхідно вкладати кошти у венчурні проекти шляхом формування відповідного фонду. Венчурний фонд, за визначенням українського законодавства, – це інститут спільного інвестування закритого типу, недиверсифікованого виду, що здійснює винятково приватне розміщення цінних паперів власного випуску й активи якого більш ніж на 50% складаються з корпоративних прав і цінних паперів, не допущених до торгів на фондовій біржі або в торговельно-інформаційній системі.

Ризик венчурного інвестування повністю лежить на інвесторі, тому законодавство звільнило такі фонди від численних нормативних обмежень, характерних для діяльності інвестиційних фондів інших типів. Склад і структура активів венчурного фонду визначається тільки його учасниками. Зокрема, венчурний фонд може інвестувати всі свої засоби в неліквідні цінні папери одного емітента, купувати векселі й надавати позики компаніям, якими він володіє й т. Немає обмежень і на кількість учасників венчурного фонду – його учасником може бути й одна особа. Єдине обмеження для таких фондів – цінні папери фонду не підлягають публічному розміщенню й розміщуються тільки серед юридичних осіб. Для матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, поживлення аграрної економіки галузь потребує значних обсягів інвестицій.

Активізація інвестиційної діяльності в підприємств харчової і переробної промисловостей може позитивно вплинути на діяльність у сільському господарстві за умови активізації агропромислових інтеграційних процесів.

Без розв'язання проблеми інвестиційного забезпечення аграрних підприємств стають досить примарними перспективи оновлення МТБ, підвищення ефективності господарської діяльності, створення конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, просування вітчизняної продукції на світові ринки і, як наслідок, соціально-економічний розвиток сільських територій.

Аналіз даних щодо інноваційної діяльності в Україні за останні роки показав, що ні інтенсивність, ні якісний рівень інноваційних

процесів не відповідають основним завданням стратегічного курсу інноваційного розвитку національної економіки.

Встановлено, що складний фінансовий стан більшості наукових організацій, скорочення обсягів бюджетного фінансування, різке зниження попиту виробничої сфери на науково-технічну продукцію через відсутність вільних коштів призвели до погіршення матеріально-технічного забезпечення науки, морального старіння устаткування та обладнання. Низька ефективність виробничого потенціалу в Україні обумовлена також сформованою нерівномірністю технічного розвитку різноманітних елементів і складових частин виробничої бази національних підприємств.

Таким чином, лише інвестування капіталу в інноваційний розвиток промислових підприємств може викликати якісні зрушення в техніці і технології виробничої бази бази і підвищити кінцеві економічні результати їх діяльності, що ефективно здійснюється на основі підвищення якості управління збігом інвестиційного попиту і інвестиційної пропозиції на ринку інвестиційних ресурсів.

Традиційно, вивчаючи багатопланові проблеми, що зазнають складних, різноспрямованих впливів зовнішніх факторів і відрізняються багатоваріантністю ендогенних умов розвитку, вчені використовують системний підхід дослідження, який дозволяє комплексно підійти до її вирішення.

По-перше, існує багатогранність визначень та класифікацій інвестицій, що ускладнює проблему їхнього комплексного дослідження.

По-друге, законодавчо визнані цілі та національна стратегія інвестування сталого розвитку набувають специфічних рис на мезорівні відповідно до пріоритетів та соціально-економічних орієнтирів окремого регіону.

По-третє, будь-яка діяльність, у тому числі інвестиційна, що сприяє змінам певної системи (у нашому випадку – еколого-соціо-економічної системи регіону), і сама повинна мати системні риси щодо власної структури та функціональних напрямків, тобто також бути системою.

Крім того, спостерігається потреба в регуляційних діях щодо зрівноваження мотиваційних чинників суб'єктів інвестиційної діяльності: інвесторів (інвестиційного попиту) та власників (виробників) інвестиційного продукту (інвестиційної пропозиції).

Область таких дій формує інвестиційну сферу регіону (ICP), визначення та дослідження якої потребує методології системного підходу. Специфіка методології системного підходу [37]. Це відзначається тим, що вона орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, які забезпечують цю цілісність, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і їхнє узагальнення.

Ми вважаємо, що саме сприйняття суб'єктів інвестиційної сфери й відносин між ними як множини роздроблених, не зв'язаних системними цілями і нерегульованих самотійних суб'єктів господарювання є додатковим фактором гальмування ефективних ринкових перетворень у регіонах. У цій ситуації саме системний підхід дозволить, на нашу думку, домогтися цілісності як у вивченні самої інвестиційної сфери, так і в прийнятті обґрунтованих рішень стосовно стратегії управління інвестиціями в регіональний розвиток.

У розвитку інноваційної діяльності особливе місце посідають тваринницькі галузі, їх відродження, нарощування обсягів виробництва молока, м'яса, яєць та іншої продукції. Аналіз свідчить, що в Україні в умовах кризової ситуації були надто слабо обґрунтовані основні напрями інвестиційної політики в агропромисловому комплексі, що призвело до руйнування матеріально-ресурсної бази сільського господарства.

Оскільки проблема оцінки інвестицій в інновації характерна як для підприємств різних форм власності, так і для державних органів, пов'язаних з реалізацією регіональних, галузевих і загальнодержавних інноваційних програм, виникає проблема оцінки інвестицій в інновації з погляду приватного підприємства та держави.

При цьому слід ураховувати, що підходи до оцінки ефективності таких інвестицій з точки зору окремого підприємства та держави будуть мати деякі відмінності. Крім того, оцінка інвестицій в інновації передбачає узгодження цілей та інтересів інвестора і підприємства, що реалізує інноваційний проект, що виступає як реципієнт.

Причому інвестиції в наукові розробки приносять ефект не тільки окремому підприємству, яке їх здійснює, але і суспільству в цілому. Тому, на наш погляд, оцінку ефективності інвестицій в інноваційні програми і проекти доцільно було б доповнити оцінкою побічних ефектів від такого інвестування.

В процесі такого дослідження вивчаються правові умови інвестиційної діяльності у цілому та в розрізі окремих форм (інвестиційний клімат); аналізують поточну кон'юнктуру інвестиційного ринку в розрізі окремих його сегментів, пов'язаних з діяльністю підприємства. Високі темпи реалізації кожної інвестиційної програми сприяють насамперед прискоренню економічного розвитку підприємств у цілому; крім того, чим швидше реалізують інвестиційну програму, тим швидше починає формуватися додатковий грошовий потік у вигляді прибутку й амортизаційних відрахувань; прискорення реалізації інвестиційних програм скорочує терміни використання позичкового капіталу; нарешті, швидка реалізація інвестиційних програм сприяє зниженню інвестиційних ризиків, спричинених із несприятливою зміною кон'юнктури інвестиційного ринку, погіршенням інвестиційного клімату в цілому.

8. Аналіз формування нових інвестиційних інструментів в умовах посилення державної інвестиційної політики

Успішність інноваційного розвитку будь-якої країни залежить від складної взаємодії багатьох чинників, що формують інноваційний потенціал економіки на всіх рівнях, а саме, стан зовнішнього середовища; розвиток науки та ступінь використання знань, рівень освіти населення, інноваційна активність суб'єктів, специфіка інноваційного процесу. У перші роки існування нашої незалежної держави її регулятивна політика базувалася на тому, що “соціальні проблеми можна вирішувати шляхом використання великої кількості регулятивних інструментів із застосуванням бюрократичних і жорстких адміністративних процедур щодо реєстрації підприємств, сертифікації та ліцензування видів їх діяльності” [19, с. 119]. Проте, в результаті неефективності заходів, спрямованих на приведення системи державного управління відповідно до вимог такої моделі економічного зростання, формування інноваційних засад розвитку стикається з великою кількістю інституціональних проблем регуляторної діяльності держави у даній сфері.

Відповідно до визначення Закону, регуляторна політика спрямована на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами

господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності.

В своїй основі регуляторна політика є процедурною політикою, вимагаючи від будь-яких розробників нормативно-правових актів, дотримуватись визначеного порядку розробки, розгляду та затвердження актів, дія яких спрямована на вдосконалення ділового середовища здійснення інноваційної діяльності в Україні.

На нашу думку, слід визнати, що регуляторна політика є ефективним інструментом адміністративної реформи, застосування якого має призвести до того, що державна влада стане служити пересічному громадянину, і людина, а не механістична держава, стане фокусом уваги суспільства. Основною метою заходів регуляторної політики держави в інноваційній сфері стало сприяння ринковій конкуренції та інноваційному підприємництву з посиленням здатності держави захищати права власника та пом'якшенням соціально-економічних негараздів.

Адміністративні процедури з підготовки та впровадження регуляторних актів є обов'язковими для всіх регуляторних органів. Суб'єкти господарювання, представники бізнес-середовища та незалежні експерти – безпосередні учасники регуляторного процесу, оскільки, згідно українського законодавства, вони мають право вносити пропозиції про необхідність підготовки регуляторних актів, а також щодо їх перегляду, подавати зауваження і пропозиції щодо оприлюднення проектів регуляторних актів, відстеження їх результативності, подання відповідних зауважень та пропозицій. Динамічність економічних процесів викликає потребу у здійсненні органами влади оперативних дій з тактичного і короткострокового стратегічного регулювання. У зв'язку з цим існує тенденція концентрації влади в руках компактного авторитетного і компетентного суб'єкта.

Державна інвестиційна політика – це комплекс правових, адміністративних та економічних заходів держави, спрямованих на поширення й активізацію інвестиційних процесів чи їх гальмування. Аналіз світової практики інвестиційних процесів дає можливість виділити два типи державної інвестиційної політики. Пасивна державна інвестиційна політика полягає в тому, що держава

застосовує методи переважно правового та економічного характеру, обмежуючи безпосереднє адміністративне втручання в інвестиційні процеси до мінімуму. У разі активної державної інвестиційної політики держава широко застосовує всі види методів і часто сама стає інвестором.

Інвестиції є основою перебудови сектору матеріального виробництва, а тому держава повинна застосовувати весь комплекс економічних, правових та адміністративних засобів для подолання негативної тенденції скорочення обсягів інвестиції та підвищення інвестиційної активності.

Усі методи державного регулювання інвестиційної діяльності є взаємопов'язаними, а тому застосування їх не може бути довільним. Кожна модель державної інвестиційної політики є певним поєднанням заходів та відповідних державних інститутів, що розробляють та реалізують ці заходи.

Відповідність організаційних форм і методів державного регулювання інвестиційної діяльності в промисловості залежить від стану розвитку ринкових відносин, структури економіки та конкретної економічної ситуації. Недостатнє врахування взаємовпливу різних заходів інвестиційної політики може суттєво обмежити їхню ефективність.

Інвестиційний процес – це складна економічна категорія, яка характеризує соціально-економічний стан держави та дозволяє моделювати її майбутнє. Вибір і обґрунтування доцільності інвестиційних проектів пов'язані з аналізом подій, які належать до майбутніх періодів (так, в даній задачі робиться припущення, що грошові потоки інвестиційних проектів є наперед відомі), тобто існує необхідність враховувати в інвестиційних розрахунках певний ризик у зв'язку з невизначеністю й мінливістю економічної, політичної, соціальної та іншої ситуації на інвестиційному ринку країни.

З розвитком ринкових відносин намітилася стійка тенденція до децентралізації інвестиційного процесу та зміни структури джерел інвестиційних вкладень. При переході до ринкової моделі інвестування джерела фінансування інвестицій стають дедалі різноманітнішими.

Це пов'язано з перерозподілом функцій держави і підприємства в інвестиційному процесі, розвитком інвестиційного ринку та інституціональних структур, функціональним призначенням яких є

накопичення інвестиційних ресурсів з подальшим їх вкладенням у підприємницьку діяльність. Треба зазначити, що кожний період економічного розвитку країни передбачає надання переваги тому чи іншому методу фінансування інвестицій та, відповідно, джерелам фінансування інноваційних процесів.

В умовах переходу економіки на інноваційний тип розвитку важливого значення набуває теоретичне і методологічне осмислення проблеми підприємництва, розвиток якого визначається потребами людей. Лізинг і лізингові відносини є невід'ємною складовою економічної системи України.

Лізингова діяльність безпосередньо пов'язана з потребами розвитку виробництва, освоєння підприємствами нових технологій на інноваційній основі. Знаходячись у центрі інвестиційної сфери й обслуговуючи інтереси господарюючих суб'єктів, лізинг опосередковує економічні зв'язки між юридичними особами на засадах фінансових відносин. Лізинг формує нові, більш потужні мотиваційні стимули у підприємстві. Він відкриває широкий простір для ініціативи й підприємливості, раціонального використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, перетворює кожного працівника в реального господаря, який самостійно приймає технічні, технологічні й організаційні рішення з повною економічною відповідальністю за їх результати.

Перевага лізингових послуг полягає також у тому, що застосування їх у господарській практиці дозволяє підприємцям започатковувати або значно розширяти власну справу навіть за дуже обмеженого стартового капіталу. Лізинг цілком вписується в механізм трансформаційної економіки, оскільки витрати на лізинг устаткування повністю входять у витрати підприємства (в собівартість продукції) і одночасно він дає змогу досить швидко перейти на інноваційний тип розвитку економіки.

Інноваційний тип розвитку передбачає відповідну йому національну політику підтримки інновацій у провідних галузях вищих технологічних укладів.

Одним із найбільш дієвих механізмів інтенсифікації інноваційної діяльності в умовах ринкового господарювання є розширення обсягів венчурних інвестицій у рамках національної інноваційної системи й економіки в цілому. Він передбачає

визначення сучасних внутрішніх і зовнішніх джерел інвестування в інноваційній сфері з використанням економічних критеріїв.

Головним завданням такого аналізу є правильне визначення стану інвестиційних джерел і динаміки подальшого розвитку ринку високих технологій. Економічне та інвестиційне пожвавлення в останні роки поки що не сприяло докорінній зміні ситуації щодо вибору адекватної стратегії інноваційного економічного і соціального розвитку. З огляду на це пріоритетним для Уряду України є завдання визначення можливостей більш повного й ефективного використання усіх можливих джерел масштабного припливу інвестицій для забезпечення щорічного економічного зростання – не менше 5-6% на рік.

Однак, можливості державних інвестицій дуже обмежені, до того ж ефективність їх надто низька. Отже, вони не вирішують проблеми. Залучати до цього процесу треба приватні інвестиції – вітчизняні та іноземні.

З цією метою необхідно забезпечити такий інвестиційний клімат, який би дав змогу Україні успішно конкурувати на міжнародних ринках капіталів і, що особливо важливо, домогтися задоволення попиту на інвестиції за рахунок зміни структури та співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел нарощування інвестиційного потенціалу, аналізу інвестиційно-фінансових ресурсів української економіки, удосконалення механізму трансформації заощаджень в інвестиції.

Будь-яка економічна система не може існувати без формування та використання інвестиційних ресурсів. Вирішення питання пошуку інвестиційних джерел дає змогу підвищити ефективність освоєння інновацій. Наявність інвестиційних ресурсів, їх якісний і кількісний склад багато в чому визначають вибір і ефективність реалізації тієї або іншої стратегії інноваційного розвитку.

Нестача або відсутність окремих елементів інноваційної сфери свідчить про необхідність їхнього попереднього нарощування і розвитку. Так, для реалізації базисної інновації передбачається наявність інвестиційно-фінансових джерел. Розглянемо можливості активізації необхідних інвестиційних джерел для забезпечення якісних змін і в розвитку української економіки. Незважаючи на суттєвий прогрес, якого було досягнуто в Україні протягом останніх років за рахунок ринкової саморегуляції, необхідність впливу держави на

інвестиційний процес і, насамперед, на джерела фінансування інвестицій, які у свою чергу формують основу функціонування інвестиційної сфери в ринковій економіці, набуває актуальності.

Держава повинна стати активним учасником інвестиційного процесу, проте способи участі її в інвестиційній діяльності можуть бути різними. Держава має бути організатором інвестиційного процесу і головним інвестором з метою розвитку фінансового, матеріального, інноваційного потенціалу країни, підтримувати певні темпи економічного зростання і виконувати роль гаранта.

Нині у держави немає іншого виходу, ніж безпосередньо брати участь у процесі накопичення суспільного багатства – бути водночас і ініціатором, і гарантом цього процесу. Тільки в такий спосіб можуть бути "подолані" існуюча виробнича рецесія і низька інвестиційна активність.

В результаті буде досягнуто зміщення суспільних переваг на користь необхідності нагромадження виробничого капіталу і на цій основі забезпечено стале економічне зростання. Звичайно, активне, хоча і структурно-вибіркове, втручання держави в інвестиційний процес не сумісне з принципами "чистої" ринкової демократії. Однак, така інвестиційна політика не суперечить інтересам ринкових інвесторів, оскільки вона має бути спрямована на подолання наслідків попередніх позаринкових деформацій ринку капіталу.

До того ж у перспективі повинні проявитися всі переваги такого втручання, головним результатом якого буде висока ефективність інвестицій. Суть даного принципу полягає в об'єднанні частини матеріальних, людських і фінансових ресурсів у рамках так званих проектних груп, які орієнтовані на вирішення конкретних завдань.

Об'єктивні передумови досягнення цієї мети – високі темпи економічного розвитку. При цьому першорядного значення набувають якісні характеристики економічної динаміки.

При розробці "знизу вгору" кожен підрозділ (служба маркетингу, фінансовий відділ, виробничі підрозділи, служба НДДКР розробляє свої рекомендації по складанню стратегічного плану в рамках своєї компетенції. Після чого ці пропозиції поступають керівництву фірми, яке узагальнює їх і приймає кінцеве рішення на обговоренні в колективі. Це дозволяє використати досвід, який накопичився в підрозділах, безпосередньо пов'язаних із вивчаючими проблемами, і

складає у працівників враження єдності всієї організації в розробці стратегії.

Розвиток венчурного бізнесу в Україні розпочався у 1992 році зі створення Фонду "Україна" (фонд ризикового капіталу), зареєстрованого у штаті Масачусетс. У 1994 році на українському ринку з'явився Western NIS Enterprise Fond з початковим капіталом у 150 млн. У 1998 році приступив до роботи Blak Sea Fond. У цьому ж самому році була створена компанія Euroventures Ukraine із загальною капіталізацією 30 млн дол. Значна частина фінансування через ці фонди здійснюється за рахунок коштів Європейського банку реконструкції та розвитку (за виключенням Western NIS Enterprise Fond).

Українських венчурних фондів, тобто створених за українськими законами, поки що не зареєстровано. Закон України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" від 15 березня 2001 року, який започаткував утворення абсолютно нових для перехідної економіки України інститутів фінансового ринку, після першого читання не передбачав венчурних фондів.

Ідея поєднати можливість управління класичними взаємними (в Україні – корпоративними) фондами та юніт-трастами (у нас – пайовими фондами) з управлінням венчурним фондами народилась під час підготовки закону до другого читання і виявилась плідною, оскільки відповідала специфічному завданню оптимізації фінансових потоків, легалізації та ефективному використанню вивезених за кордон коштів за рахунок створення відповідного податкового середовища.

Поняття венчурного фонду в Україні відрізняється від загальноприйнятого: у нас це специфічний інститут спільного інвестування (ІСІ), правила формування, існування та закриття якого вмонтовані у загальні правила діяльності ІСІ та компаній з управління активами.

Кептивним називається залежний або напівзалежний інвестиційний фонд, що інвестує в інновації виключно в інтересах своєї материнської організації. У них відсутні обмеження за обсягом капіталу, що знаходиться в управлінні, оскільки материнська компанія може як вносити додатковий капітал, так і вилучати його на свій розсуд. Напівкептивні фонди – це гібридні інвестиційні інструменти, що поєднують інвестиції як материнської компанії, так і сторонніх

інвесторів. Крім того, вони не є цілком незалежними, але можуть бути закритими, оскільки число інвесторів у них фіксоване.

На практиці, однак, найбільш часто зустрічається комбінована форма венчурного інвестування, при якій частина коштів вноситься в акціонерний капітал, а інша – надається у формі інвестиційного кредиту. Характерною особливістю венчурного інвестування є і те, що інвестор практично ніколи не прагне придбати контрольний пакет акцій компанії, що інвестується, чим принципово відрізняється від "стратегічного інвестора" або "партнера".

Купуючи пакет акцій або частку меншу, ніж контрольний пакет, інвестор розраховує, що менеджмент компанії буде використовувати його гроші як фінансовий важіль для того, щоб забезпечити більш швидке зростання і розвиток їх бізнесу. Для того, щоб знизити ризик і підвищити ефективність інновацій, необхідно формування економічного механізму вбудовування науки в структуру агровиробництва.

Для вибору найбільш ефективних форм і методів інноваційної активності в агропродовольчому комплексі потрібно, перш за все, науково обгрунтований менеджмент, який містив формулювання мети і вибір стратегії, підготовку інноваційних проектів, управління проектами та ризиками, персоналом, створенням, освоєнням і якістю нової техніки, оцінку ефективності інновацій. Центральне місце при цьому належить вибору правильної мети й інноваційної стратегії.

Саме від такої правильно обраної стратегії в цій сфері залежить визначення доцільних напрямів економічної та науково-технічної політики, заснованої на довгостроковому прогнозуванні розвитку країни при становленні глобально конкурентної ринкової системи, оперативне врахування сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників, ресурсних обмежень у макро- і мікроекономіці

Інноваційна стратегія, що сприяє інноваційної активності, може бути різною: наступальною, якщо метою є лідируюча позиція на ринку; оборонною, коли вигідніше триматися слідом за "лідером", щоб запозичувати його нововведення з внесенням деяких змін; імітаційної, якщо наступна за обома групами, використовує їх досягнення та уникає помилок; залежною, коли метою є самозбереження, виконуються субконтрактні роботи для підприємств – новаторів. Дані види інноваційної стратегії можуть застосовуватися

як окремо, так і в комбінованому вигляді на різних рівнях аграрної сфери.

Принципи роботи венчурних фондів були закладені ще на початковому етапі становлення венчурного капіталу батьками-засновниками цього бізнесу: створення партнерства у вигляді венчурних фондів, збір грошей у партнерів з обмеженою відповідальністю й встановлення правил захисту їх інтересів, використання статусу генерального партнера.

Тривалий час жорсткі правила інвестування, встановлені федеральними законами США для пенсійних фондів, стримували їх венчурні операції. Але після прийняття в 1978 році поправок до існуючого законодавства, які дозволили пенсійним фондам використовувати до 5% своїх активів на венчурне фінансування, стан справ помітно змінився. Об'єм венчурних вкладень пенсійних фондів став збільшуватися швидше за темпи зростання їх активів (в 1981-84 рр.

Утвердження інноваційного шляху розвитку пов'язано насамперед з потребою докорінної перебудови потужного й водночас надвитратного неефективного виробництва як результату довготривалої кризи. Слід зазначити, що регулювання регіонального інвестиційного процесу є важливим інструментом державної підтримки інвестиційної діяльності і відбиває тенденцію децентралізації управління як складову регіоналізації розвитку. Зазначимо, що держава може по-різному брати участь в інвестиційному процесі.

При безпосередній участі в інвестиційному процесі вона інвестує ресурси на виконання інвестиційних програм, що передбачені в Державному бюджеті, чи безпосередньо бере участь в інвестиційних проектах у формі надання субсидій, субвенцій та бюджетних позик на основі повернення. При цьому очевидно, що всі проекти, які претендують на державну підтримку, мають пройти ретельну експертизу. Рішення про підтримку проекту приймається в результаті конкурсного відбору за найбільш пріоритетними, з точки зору держави, напрямками.

Непряма участь держави в інвестиційному процесі відіграє величезну роль в забезпеченні прийнятних умов для вкладення капіталів інвесторами. Ці умови, як ми вважаємо, повинні забезпечуватися:

введенням системи податків з диференціюванням ставок та пільг;
проведенням зваженої фінансової (у тому числі амортизаційної),
цінової, а також кредитної політики, виходячи із реального стану
економічної системи;

правилами дотримання діючих актів землевикористання та
природовикористання;

контролем та дотриманням державних норм та стандартів;

антимонопольними заходами, приватизацією об'єктів державної
власності, у тому числі об'єктів незавершеного будівництва;

експертизою інвестиційних проектів;

регулюванням ставками рефінансування та норм обов'язкових
резервів в Центральному банку, валютним курсом, митом тощо;

розробкою механізмів страхування інвестицій та іншими.

Ринкова економіка розвивається циклічно: періоди швидкого
зростання й активного інвестування змінюються економічними
кризами, падінням темпів росту, а іноді й абсолютних рівнів ВВП.
Метою державного регулювання є вирівнювання таких циклічних
тенденцій, гальмування надлишкової інвестиційної активності у
періоди піднесення та штучного стимулювання інвестицій у період
спадів виробництва.

Об'єктивна необхідність державного регулювання економіки
аграрного сектора України зумовлена різноманітністю
природнокліматичних умов, які потребують страхування діяльності
аграрних товаровиробників; нестійкістю цін та доходів у
сільськогосподарському виробництві; їхньою залежністю як від
природних факторів, так і від кон'юнктури ринку; непривабливістю
інвестування сільського господарства в силу повільного обороту
капіталу та відтворювального процесу; сезонністю виробництва;
великим виробничим ризиком; особливостями формування соціальної
інфраструктури села тощо.

На сучасному етапі розвитку аграрної сфери АПК відбуваються
негативні тенденції скорочення інвестиційної діяльності
сільськогосподарських підприємств, на яку особливо великий вплив
має амортизаційна політика, яка являє собою визначення норм,
методів і порядку нарахування амортизаційних відрахувань, а також
формування та використання амортизаційного фонду.

Визначений нами принцип ієрархічності реалізується через
розробку механізму узгоджених заходів загальнодержавного та

регіонального регулювання і стимулювання інвестицій. І першим напрямом узгоджених дій повинно бути забезпечене посилення державного контролю за цільовою витратою коштів бюджету, що направляються на інвестиції у формі безповоротного фінансування і кредитування.

Повинна бути розширена практика спільного державно-комерційного фінансування інвестиційних проєктів, а також використання частини бюджетних коштів на реалізацію особливо ефективних і швидкоокупних інвестиційних проєктів і об'єктів малого бізнесу, незалежно від їхньої галузевої приналежності й форм власності для прискорення структурно-технологічної перебудови виробництва.

У цьому переліку заходів мають також бути гарантування позик, експортного кредитування, покриття за рахунок коштів Державного бюджету венчурного капіталу, державне страхування за пільговими ставками та інші. Звичайно, обмеженість бюджетних коштів не дає підстави сподіватися на активне включення в систему стимулювання інвестицій прямих державних заходів. Проте мінімально необхідний їхній рівень, який повинен забезпечити умови спрямування інвестиційних потоків на досягнення цілей комплексного сталого розвитку, потребує особливої уваги дослідників та регіональних органів влади.

Ми вважаємо, що при визначенні розміру коштів Державного та регіонального бюджетів мають бути враховані: перелік будов і об'єктів загальнодержавного значення, перелік першочергових об'єктів промислової та соціальної інфраструктури в регіоні; обсяг коштів на впровадження нових організаційно-виробничих та інституційних утворень (таких, що забезпечуватимуть активний маркетинг територій, розвиток підприємництва, впровадження інновацій, комплексну експертизу інвестиційних проєктів тощо).

З метою активізації інвестиційного ринку повинна бути принципово змінена кредитна політика держави. Для цього необхідно розширити можливості Центрального банку щодо впливу на кредитну політику комерційних банків, стимулюючи їх кредитувати насамперед вкладення у виробництво й інновації.

Причому кредитні пільги треба поширювати не на конкретні підприємства, а саме на пріоритетні види економічної діяльності. Треба також підвищити роль кредитного фінансування в

інвестиційних внесках юридичних і фізичних осіб, забезпечити поступовий перехід до переважно кредитного фінансування, полегшити доступ підприємств і організацій незалежно від форм власності до пільгових кредитних ресурсів з одночасним зниженням банківських облікових кредитних ставок.

Беручи до уваги світову практику, яка полягає в тому, що зниження облікових кредитних ставок – це сигнал до розширення інвестицій, слід зазначити, що пом'якшення наслідків структурної перебудови економіки регіону можливе лише за умови проведення цілеспрямованої кредитно-інвестиційної політики. повинна припускати досить широке кредитування і субсидування в першу чергу виробництва, яке опинилося при переході до ринкової економіки в складному становищі. У той же час ці заходи необхідно поєднувати з поступовим переводом основних галузей виробництва в режим реального самофінансування, що дозволить значною мірою обмежити масштаби кредитної емісії, а також скоротити пряме бюджетне субсидування цих виробництв.

Слід підтримувати емісійний варіант мобілізації корпораціями необхідних їм інвестиційних ресурсів як активне державне регулювання інвестиційних процесів на мікрорівні. Слід докорінно змінити фіскальну політику держави.

Основним принципом у цьому аспекті ми вважаємо поєднання загальних вимог до зниження податкового тягаря з диверсифікацією податкових ставок. У розвинутих державах податкові знижки застосовуються досить широко. Результатами податкової реформи майже завжди виступає збільшення обсягів фінансових ресурсів у приватних компаніях та фізичних осіб, які направляються на інвестування. Для України доцільно встановити податкову знижку в розмірі 6-10% із загальної суми інвестицій в активну частину основного капіталу і скоротити на 25% оподаткування асигнувань на дослідження і наукові розробки.

Прикладом успішності зниження податкових ставок є податкові системи США (дві загальні ставки оподаткування прибутку, причому максимальна знижена з 50 до 34%), Японії (зниження прибуткового податку з 42 до 37,5%; для малих та середніх підприємств – з 30 до 28%), Великобританії (максимальна ставка прибуткового податку для корпорацій знижена з 53 до 35%; для приватних осіб – з 35 до 25%) [41, с. 98].

Велика кількість податків і зборів в Україні, що включаються в собівартість і нібито на величину прибутку не впливають, не тільки зменшують величину прибутку, але і, піднімаючи ціну, роблять вітчизняну продукцію неконкурентоспроможною. Тому, на наш погляд, необхідні заходи гнучкої податкової політики, яка б передбачала довгострокові, рівні й постійні граничні розміри оподаткування товаровиробників незалежно від форм власності, поступове обмеження чи диверсифікацію податку на додану вартість, введення системи стимулювання інвестиційної активності. Останнє можливо досягти шляхом звільнення від оподаткування тієї частини прибутку підприємств і організацій, яка направляється на інвестування розвитку власного виробництва, а також випуск товарів народного споживання, будівництво об'єктів соціальної сфери і соціальної інфраструктури.

Це має бути базовою умовою розвитку житлового будівництва, й у першу чергу індивідуального. Очевидно буде також виправданим на перші 2-3 роки звільнити від оподаткування новостворені підприємства у виробничій сфері за умов інноваційності їхньої продукції. Одночасно з метою компенсації обмеження бюджетних витрат слід було б забезпечити введення підвищених податків на прибуток і комісійні, одержувані від деяких спекулятивних видів операцій, а також введення "перерозподільних", так званих соціальних податків на майно, капітал, спадщину тощо.

Гнучкість фіскальної політики сприятиме підвищенню ділової активності пріоритетних для держави чи регіону видів діяльності. Повинні бути прийняті невідкладні заходи для реформування системи оподаткування в таких напрямках: зменшення числа застосованих податків на підприємства, спрощення процедури розрахунків і стягування податків; скорочення податкового тягаря до стандартів розвинутих країн з ринковою економікою; повернення до системи пільгового оподаткування прибутку всіх підприємств, що використовується на науково-технічні цілі.

У цілому, зважене поєднання стимулюючої функції податків та їхньої основної функції наповнення бюджету можливе, якщо виходити із принципу забезпечення умов для "розширення ділової активності і зумовлене цим зростання платоспроможності населення та кількості прибуткових підприємств" [38, с. 92].

Слід відродити поняття раціонального і цільового використання амортизаційних відрахувань, які останні кілька років ігнорувалися. Серйозною проблемою є спрощений підхід до віднесення основних фондів тільки до трьох груп, завдяки чому "була занадто ослаблена залежність норми амортизації від реального терміну служби основних фондів, чим порушені економічно обґрунтовані терміни їх відтворення" [38, с. 92].

Слід повернутися до системи норм, що відбивають їх пряму залежність від нормативних термінів служби різних видів основних фондів; обчислення амортизаційних відрахувань проводити по первісній (відновленій) вартості, а також вибірково застосовувати прискорену амортизацію як інструмент науково-технічної політики держави; використовувати при цьому найбільш ефективний, кумулятивний метод нарахування амортизації.

Перспективною, на наш погляд, є можливість формування особливого сектора фондового ринку – ринку коштів амортизаційних фондів, що дозволяє активізувати інвестиційний процес в західних країнах. У результаті створення такого інституту в підприємств з'явиться можливість конвертувати амортизаційні кошти в платіжні шляхом їх продажів через об'єднані фонди амортизації. Крім цього, буде можливість при нестачі коштів для реалізації інвестиційних проектів "купити" додаткові джерела фінансування.

При цьому трансфер фондівих ресурсів буде відбуватися чи в межах одного фонду амортизації, чи з одного фонду в інший. Позитивною стороною такої схеми є також та обставина, що амортизаційні фонди можуть використовуватися і як застава при одержанні кредиту на розвиток виробництва чи реконструкцію і нове будівництво. Досвід останніх років показує, що щорічно зростають можливості використання вільних коштів населення в інвестиційні ресурси, у тому числі за рахунок розміщення фінансових ресурсів мешканців регіону в інвестиційних фондах, на спеціальних накопичувальних рахунках банків, придбання житлових сертифікатів.

Особливе значення індивідуальні внески населення можуть мати при фінансуванні будівництва власного житла. Актуальність такого підходу зумовлюється тим, що за останні роки проблема житла тільки загострилася, що визначає необхідність прискорення реалізації житлової реформи. У зв'язку з цим необхідно розширення нормативної бази і прискорення прийняття відповідного законодавчого акта про

іпотечне кредитування житлового будівництва. Дане рішення дозволить не тільки розкрити можливості широкого заставного забезпечення інвестиційної діяльності, але й буде сприяти активному залученню в цю сферу коштів і населення, і підприємців.

Звичайно, залучення кредитів комерційних банків під існуючу процентну ставку сильно здорожує будівництво і проблеми житла не вирішує. Тому вчені [36] рекомендують застосовувати більш реалістичний механізм довгострокового кредитування населення шляхом компенсації Державним бюджетом різниці між процентною ставкою комерційних банків і пільговою ставкою для населення, використання казначейських векселів, завершення припиненого будівництва житлових будинків з високим ступенем готовності (більше 70 %), а також розгортання іпотечного кредитування. Серйозним фактором інвестиційного ринку будь-якої держави є продумана система залучення іноземних інвестицій у власну економіку.

Іноземні інвестиції необхідні для реалізації перспективних інвестиційних проектів, пов'язаних з модернізацією і раціоналізацією різних підприємств регіону. Цьому сприяє значною мірою невикористаний величезний науковий, винахідницький і технологічний потенціал, що дотепер не затребуваний і користується, як це було досліджено вище, високою оцінкою на Заході.

Необхідно врахувати, що іноземні інвестиції повинні направлятися насамперед у галузі, у яких країна-імпортер має певні переваги, тому потрібно чітко визначити ці галузі. Слід також забезпечити надання законного і стійкого статусу приватним і спільним підприємствам, чітке визначення їхніх прав і обов'язків, зокрема затвердження і дотримання прав приватної власності, гарантоване дотримання умов контрактів.

В умовах високої вартості наукових досліджень, невизначеності їх результатів і ризикованості їх промислового освоєння, значно зростає ціна помилкового вибору тупикового напрямку досліджень. Окрім значних матеріальних, фінансових і трудових втрат, така помилка спричиняє і втрати часу, відставання від конкурентів. Тому державні пріоритети варто вибирати в "точках перетинання" різних стратегій і напрямків науково-технічного і промислового розвитку. Такі точки повинні стимулювати не тільки появу нових науково-

технологічних проривів, але і забезпечувати можливість переключення з однієї науково-технічної стратегії на іншу, а саме:

встановити пільги науково-дослідним установам, вищим навчальним закладам і підприємствам інноваційної сфери діяльності;

зменшити розмір бази оподаткування за рахунок збільшення відрахувань у фонди (фонд інноваційної діяльності, фонд розвитку виробництва або інвестиційний, амортизаційний фонд).

Особливо цікавим для України є механізм підтримки та стимулювання інноваційного бізнесу в Росії. На всіх рівнях державного управління створені й функціонують такі фонди підтримки інновацій: технологічний, виробничих інновацій, регіональний.

Україна, враховуючи цей досвід, теж має можливість створити такі фонди підтримки інноваційної діяльності:

для фінансування науково-технічних розробок та впровадження їх у виробництво – Український інноваційний фонд;

для фінансування на зворотній і незворотній основі тих інноваційних проектів, які не ввійшли до складу державних цільових програм, – Фонд виробничих інновацій;

для сприяння розвитку підприємств малих форм науково-технічної сфери – фонд на регіональному рівні.

Ми вважаємо, що саме сприйняття суб'єктів інвестиційної сфери й відносин між ними як множини роздроблених, не зв'язаних системними цілями і нерегульованих самостійних суб'єктів господарювання є додатковим фактором гальмування ефективних ринкових перетворень у регіонах. У цій ситуації саме системний підхід дозволить, на нашу думку, домогтися цілісності як у вивченні самої інвестиційної сфери, так і в прийнятті обґрунтованих рішень стосовно стратегії управління інвестиціями в регіональний розвиток.

При безпосередній участі в інвестиційному процесі вона інвестує ресурси на виконання інвестиційних програм, що передбачені в державному бюджеті, чи безпосередньо бере участь в інвестиційних проектах у формі надання субсидій, субвенцій та бюджетних позик на основі повернення (субсидювання позикового відсотка з кредитів для фінансування інвестицій; спільне пайове фінансування з державного та регіональних бюджетів тощо). При цьому очевидно, що всі проекти, які претендують на державну підтримку, мають пройти ретельну експертизу.

Рішення про підтримку проекту приймається в результаті конкурсного відбору за найбільш пріоритетними, з точки зору держави, напрямками. Об'єктивна необхідність державного регулювання економіки аграрного сектора України зумовлена різноманітністю природнокліматичних умов, які потребують страхування діяльності аграрних товаровиробників; нестійкістю цін та доходів у сільськогосподарському виробництві; їхньою залежністю як від природних факторів, так і від кон'юнктури ринку; непривабливістю інвестування сільського господарства в силу повільного обороту капіталу та відтворювального процесу; сезонністю виробництва; великим виробничим ризиком; особливостями формування соціальної інфраструктури села тощо.

9. Методологічні підходи до формування інноваційної моделі у лізинговому секторі підприємництва

Лізинг є одним із прогресивних методів матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, який відкриває користувачам широкий доступ до передової техніки і технологій.

У цих випадках лізинг забезпечить реалізацію інноваційних проектів і він набуває нову економічну суть. В економічному сенсі інноваційний лізинг – це вид інноваційних відносин, що закріплений договором лізингу і який базується на використанні інтенсивних факторів матеріально-технічного забезпечення виробництва.

У цьому розумінні економічної категорії лізинг не втрачає своєї інноваційності як в практичному використанні, так і теоретичному його осмисленні після впровадження та адаптації його на певному економічному просторі. За договором інноваційного лізингу передбачається надання інвестором (лізингодавцем) у виключне користування підприємству-виконавцю інноваційного проекту (лізингоодержувачу) основних фондів, що є власністю лізингодавця або набуваються ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця основних фондів, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів та на строк реалізації інноваційного проекту, що не перевищує терміну повної амортизації таких основних фондів.

Найголовніше завдання для суб'єктів лізингової діяльності – сформуванню стабільний попит і пропозицію лізингу, тобто забезпечити

потребу в лізингових послугах. На перший план, на нашу думку, висувається проблема недостатньої пропозиції.

На лізингових ринках України діють лізингові компанії, створені банками, які орієнтуються на надання стандартних лізингових послуг широкому колу клієнтів, що не виключає, з іншого боку, переважного обслуговування клієнтів "власного" банку. Звичайно банки не тільки фінансують діяльність дочірніх компаній, а й активно рекомендують їм клієнтів із числа тих, хто звертається безпосередньо до банку за кредитом на придбання основних засобів.

Поява лізингового бізнесу пов'язана з недоліками у системі традицій-них банківських інвестицій і кризою корпоративного та інституціонального інвестування інноваційного розвитку. Комерційні банки та інвестиційні ком-панії виявилися надто консервативними і не спроможними усвідомити потен-ціал нового бізнесу, його вплив на структурні технологічні зміни в економіці. Як будь-яка сфера економічної діяльності, лізинг існує в рамках законів та інших правил, які стримують його розвиток або сприяють йому:

- юридична (комерційне право, наприклад, контракти й засоби забезпечення їхнього виконання);

- податкова (пряме й непряме оподаткування);

- регуляторна (ліцензування й нагляд).

Отже, кожна з вищенаведених сфер має різні цілі і причини встановлення своїх правил, тому що вони регулюють різні питання.

Особливо це стосується визначення фінансової оренди (або фінансового лізингу – в цій доповіді ці терміни використовуються в однаковому значенні). Таким чином, визначення фінансової оренди для оподаткування може бути не таким, як для обліку, а для юридичної сфери (комерційного права) воно може бути ще якимось іншим. Регуляторна і наглядова сфера, якщо вона є, може мати свої власні визначення фінансового лізингу.

Реалізація вітчизняної моделі інноваційного розвитку є системною про-блемою, яка передбачає інноваційну реструктуризацію усіх секторів економі-ки й має однією із своїх вагомих складових завдання широкомасштабного залучення до участі у цих процесах лізингових підприємств. Це, у свою чергу, потребує формування інвестиційної політики, націленої на підвищення інвестиційної активності лізингового сектора підприємництва й на потребу реструктуризації економіки.

Однак сьогодні форми і механізми лізингового інвестування реструктуризації економіки ще не досліджені. Інвестиційні джерела лізингових підприємств обмежені, тому їх вплив на забезпечення модернізації та структурної перебудови виробничого потенціалу не досить відчутний.

Сьогодні цілком зрозуміло, що без розвитку лізингового бізнесу, без утвердження інноваційної моделі розвитку нам не вирішити соціально-економічних проблем.

Методологічні підходи до формування інноваційної моделі у лізинговому секторі підприємництва мають враховувати певні особливості, зумовлені організаційно-управлінськими, ресурсними й мотиваційними факторами, які властиві саме цій категорії. Організація лізингової діяльності, мобілізація необхідних інвестиційних ресурсів через лізинговий механізм сприяли активізації підприємницького сектора економіки.

Це досягалося, по-перше, за рахунок спрощення процедури залучення регіонами інвестицій, що сприяло розширенню участі й збільшенню кількості інвесторів у підприємницьких проектах внаслідок суттєвого зменшення обмежувальної дії географічного фактора (розташування інвесторів) і відновлення інвестиційного потенціалу країни, й, по-друге, за рахунок використання джерел фінансування лізингової діяльності в підприємницькому капіталі. Право участі лізингових компаній у підприємницькій діяльності розширюється, якщо воно проявляється в інвестиційній функції суб'єктів підприємництва.

Наявність інвестиційної функції робить суб'єкта підприємницького капіталу більш вільним і мобільним у загальній економічній ситуації. Отже, з правової точки зору наявність інвестиційних джерел у лізингових компаніях виконує функцію фіксації права інвестиційної участі в капіталі підприємства, з економічної – може розглядатися як чинник активної підприємницької діяльності.

Протягом тривалого періоду саме лізинг як одна із форм інвестицій в основний капітал за посередництвом лізингової компанії, що купує для лізингоодержувача майно й надає його в лізинг для виробничого використання, переважає в економічних відносинах. В структурі лізингових угод за галузями економіки переважає

транспортна галузь, сфера послуг, будівництво, сільське господарство в обидва періоди, що аналізуються.

Значне зростання цін на с/г продукцію, стабільний попит на дану продукцію і прогнози значної врожайності привели до зростання частки сільського господарства (+2%). Це дає можливість прогнозувати подальше скорочення частки сільського господарства в загальній структурі договорів, так як дана галузь характеризується підвищеним рівнем ризику для інвестування.

Разом з тим, як свідчить світова практика, одним із вирішальних факто-рів прискорення інноваційного розвитку підприємництва є його фінансово-ін-вестиційна підтримка з боку фінансової системи й державних структур. На початковому етапі становлення підприємницькі структури не можуть самостійно існувати без необхідних інвестиційних ресурсів, адже на цей час їм потрібна постійна фінансова підтримка.

Проте реальна економічна ситуація в Україні переконує, що відносини інвесторів з підприємствами ще не досягли відповідного рівня, відсутня й необхідна законодавча та нормативна основа їх підтримки. Ефективність використання лізингової моделі інвестування у складних економічних умовах доводить досвід багатьох сусідніх держав, де лізинг розвивається дуже інтенсивно завдяки тому, що є більш доступним, зручним і пов'язаний з меншими витратами на проведення операцій порівняно з банківськими позиками.

Як фінансові посередники вони приводять боргові зобов'язання та акти-ви у відповідність з попитом лізингоодержувачів, створюють особливий меха-нізм заощадження коштів з метою зменшення ризику шляхом диверсифікації позик, зменшують витрати обігу за рахунок спеціалізації за окремими видами фінансових операцій. Найбільш важливою їх функцією, з огляду на макроекономічні процеси, є звільнення лізингоодержувача від одноразової сплати за необхідне обладнання та надання йому довгострокової інвестиції. Це особливо важливо у вітчизняних умовах дефіциту коштів і, в першу чергу, для малого й середнього підприємництва.

Тому виняткове значення для розвитку малого і середнього підприємництва має активне використання переваг лізингу. Запровадження лізингу й використання його позитивних якостей у практичній діяльності малих і середніх підприємств забезпечує набагато більшу віддачу в цьому секторі підприємництва, ніж у

великому. У вирішенні проблеми відтворення інвестиційної функції суб'єктів лізингового ринку центральним питанням є підвищення ролі банківської системи в стимулюванні розвитку лізингу в Україні.

Вітчизняна банківська система знаходиться на стадії становлення, що характерно для економіки перехідного періоду. Діяльність банківських інститутів у країнах з розвинутою економікою настільки різноманітна, що досить важко визначити їх справжню економічну сутність. Проблеми становлення банківської системи України полягають в тому, що у процесі свого розвитку вона не вирішувала комплексних завдань, а зосереджувала увагу на реформуванні окремих ланок економічної системи.

Забезпечити ефективне становлення банківської системи можна при вивченні функціональної спеціалізації різноманітних типів кредитних відносин, серед яких відособлене місце посідає лізинговий кредит. Саме він відіграє вагомую роль у ринковій економіці розвинених країн.

Лізинг – це одна з найперспективніших форм кредитування в Україні, спроможна забезпечувати освоєння підприємствами нових технологій та інновацій для економічного зростання. Реформування банківської системи України на ринкових засадах передбачає гнучкий механізм лізингового інвестування, що дозволяє банкам ефективно впливати на господарську активність суб'єктів ринкової економіки й контролювати діяльність лізингових компаній.

Банки, виділяючи кредитні кошти для лізингових операцій, істотно зменшують ступінь ризику своєї діяльності, оскільки в основі цих операцій лежить матеріальне забезпечення у вигляді рухомого й нерухомого майна. Перевага для банку полягає також і в достатньо високій рентабельності лізингових операцій.

Як учасник лізингової операції банк одержує нове джерело доходів у вигляді комісійних виплат. Крім того, банки, розвиваючи лізингові операції, одержують економічні вигоди за рахунок відносної простоти обліку лізингових операцій і лізингових платежів порівняно з операціями довгострокового кредитування.

Основним об'єктом механізму лізингового інвестування є кредит, який банк надає лізинговій компанії на придбання певного виду виробничого майна. Таким чином, в умовах ринкової трансформації підвищується значимість лізингу в запровадженні інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. Роль взаємодії банків і лізингових

компаній полягає у поліпшенні фінансування інвестиційного прогнозу виробництва, зокрема, за рахунок зменшення інвестиційного ризику, підвищенні економічної надійності інвестицій в умовах розвитку нових підприємницьких структур, особливо у сфері малого й середнього підприємництва.

Банківська система України як основний канал перерозподілу фінансових ресурсів трансформаційної економіки є єдиною господарською структурою, що може залучити кошти для довгострокового інвестування й активізувати здійснення життєво необхідної інвестиційної та інноваційної політики у пріоритетних галузях. Комерційні банки спроможні спрямувати акумульовані кошти на стимулювання розвитку лізингового бізнесу.

Під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників відбулася деформація окремих галузей економіки, втрачені пріоритетні напрями її розвитку, суттєво змінилася структура доданої вартості внутрішнього валового продукту. Таким чином, структура економіки України виявилася дуже деформованою порівняно із структурою кінцевих суспільних потреб. Основним чинником розвитку лізингового сегменту банківської системи була мобілізація кредитних ресурсів і спрямованість їх на інвестування через лізинговий кредит, вкладення в інвестиційні проекти власних та залучених коштів.

Для того, щоб визначити причини, які перешкоджають лізинговому ринку виконувати свою основну функцію в економіці, необхідно правильно оцінити фактори, що впливають на його розвиток. Сучасний етап становлення вітчизняного лізингового ринку за своєю структурою, взаємозв'язками, регулюванням й іншими параметрами є наслідком процесів трансформації економічної системи в цілому та банківської – зокрема, які відбувалися в Україні протягом останніх років, політики держави як інвестора при реалізації заходів щодо посилення оптимізації державних інвестицій, а також впливу на вітчизняну банківську систему кризи світового фінансового ринку.

Нині відбувається активний процес формування лізингового ринку як важливого складового елемента загальної ринкової трансформації української економіки. Лізинговий ринок поступово набуває дедалі більшого значення в економічному житті країни. Сучасний розвиток світового ринкового господарства переконливо довів, що реалізація лізингових відносин може здійснюватися із

залученням і поєднанням коштів та зусиль усіх інвесторів, тобто в межах підприємницьких інститутів, які надають послуги в галузі інвестування лізингових операцій.

У будь-якому випадку інвестор лізингових відносин входить до складної, багатопланової системи відносин, які формуються в нього з банком, іншими учасниками інституту спільного інвестування. Ці відносини складаються й функціонують під дією об'єктивних економічних законів.

Проте ринкового саморегулювання недостатньо, щоб забезпечити ефективне здійснення інвестиційних процесів з допомогою лізингового механізму, адже необхідне врахування інтересів усіх учасників (суб'єктів) лізингових відносин. Незалежно від спрямованості інвестицій однією з важливих проблем нарощування їх є пошук можливих джерел фінансування. Визначення джерел фінансування для проведення лізингових операцій – досить складна проблема в умовах ринкової економіки.

Як свідчить практика, головним завданням становлення й розвитку лізингових відносин у ринковій економіці є задоволення потреб лізингових компаній в інвестиційних коштах, оскільки власних коштів лізинговим компаніям недостатньо для формування стабільного попиту на лізингові послуги.

Для вирішення останньої проблеми можливі два шляхи: по-перше, формування значного стартового капіталу; по-друге, використання залучених інвестиційних коштів. Обидва варіанти в умовах гострого дефіциту вільних коштів потребують залучення зовнішніх джерел фінансування, які можуть розглядатися на рівнях: держави, регіону, іноземних інвестицій, банків, банківської системи в цілому.

Кожен із цих рівнів має певну специфіку здійснення інвестицій в лізинговий ринок. Нині у банків звужуються фінансово-кредитна й інвестиційна сфери діяльності для підприємств і підприємців, зайнятих винятково посередницькими операціями. Первісне накопичення капіталу в основному завершене. Банки постають перед вибором напряму вкладення залучених коштів.

У цих умовах стійкі лізингові компанії спроможні через механізм фінансування виробничих інвестицій використовувати банківські кредити. Саме малі й середні підприємства можуть швидше отримати доступ до лізингу, ніж до традиційного банківського фінансування,

оскільки для лізингу не завжди потрібні додаткове забезпечення або кредитна історія, або балансова відомість.

Аналіз інвестиційної діяльності та визначення ролі банків у становленні й функціонуванні лізингового ринку в Україні виявляє ряд об'єктивних причин недостатнього інтересу їх до лізингового бізнесу:

банки не можуть надавати лізинговим компаніям кредити та інвестиції довгострокового характеру;

чинне законодавство та нормативні акти Національного банку України дозволяють банкам як прямим суб'єктам купувати об'єкти лізингу для подальшої передачі у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу лише за власні кошти;

банки повинні володіти нерухомим майном загальною вартістю до 10% від власного статутного капіталу;

встановлено високі процентні ставки за кредити Національного банку;

для банків-лізингодавців не передбачено інвестиційних пільг.

Як переконує світова практика, розвиток лізингового бізнесу потребує первинної мобілізації банківського капіталу для придбання майна й передачі його на основі договору лізингу юридичним особам. Конкуренція на банківському ринку спонукає банки до активного розширення лізингового кредиту. Здійснюючи фінансування із застосуванням лізингових механізмів, комерційні банки отримують можливість підвищувати ефективність роботи з клієнтами. Сучасний стан розвитку лізингового бізнесу вимагає первинної мобілізації інвестиційного банківського капіталу для купівлі устаткування з метою його подальшого використання на лізингових умовах.

Його недоліки пов'язані насамперед із досить складною організацією лізингових операцій, значними фінансовими витратами на підготовку й реалізацію лізингових угод. Таким чином, керуючись власними економічними інтересами, пошуками швидких шляхів одержання прибутку, лізингові компанії – клієнти комерційних банків застосовують у своїй діяльності не тільки заходи державного регулювання, а й специфічні економічні важелі, властиві комерційним банкам.

Зі свого боку, комерційні банки несуть економічну й правову відповідальність за результати своєї діяльності і зацікавлені як партнери, що обслуговують лізингові компанії, у досягненні ними

високих кінцевих економічних результатів. Спільна єдність економічних інтересів забезпечує одновекторну спрямованість ринкового механізму комерційних банків і лізингових компаній.

Ця обставина повною мірою підтверджується закордонним досвідом. Так, у зарубіжних країнах для здійснення інвестиційної діяльності лізингових компаній використовують переважно довгострокові інвестиційні кредити. Обсяг довгострокових лізингових джерел становить до 75% від наданих комерційними банками лізинговим компаніям.

Інвестиційно-кредитні відносини між ними можуть будуватися по-різному, банки надають гарантовані кредити, які видаються окремо по кожній операції після вивчення платоспроможності клієнта, і за строками відповідають лізинговому договору, а також негарантовані інвестиційні кредити, пов'язані з ризиком. Проблема ризику інвестування лізингової діяльності має ряд суттєвих аспектів і є важливим питанням у діяльності комерційних банків та лізингових компаній. Детальніше зупинимося на процесі організації лізингових операцій в промисловості.

Здійсненню лізингових операцій передують значна підготовча робота. Вона передбачає вивчення внутрішнього та зовнішнього ринку лізингового обладнання з метою залучення нововведень, виробників цього обладнання, конкурентів та конкуренції, формування цінової політики виробників техніки.

У цій роботі необхідне співробітництво лізингових компаній з виробниками обладнання. Для цього лізингодавці повинні передавати всю інформацію про позитивні та негативні сторони роботи орендованого обладнання виробнику, а останній, в свою чергу, повинен зробити так, щоб окремі властивості його продукції, порядок її практичного використання стали необхідними для споживачів, забезпечити високу якість обладнання, враховувати думки експертів суміжних галузей про те, як організувати справу в даній галузі.

Лізингоодержувачу на етапі підготовки угоди необхідно ознайомитись з перевагами нововведень в техніці, технології, організації виробництва та праці, збуті продукції, коливанням ринкових цін на нововведення та аналогічну стару продукцію, з цінами і тарифами на супутні лізингові послуги (ремонт, технічне обслуговування), зміною транспортних тарифів. Вибравши обладнання по тій чи іншій ціні, необхідно врахувати швидкість

проникнення на ринок нової техніки, жорсткість конкуренції на ринку та період окупності обладнання.

Метою етапу підготовки договору є пошук потенційних лізингодавців, зацікавлених в лізингу. В основному, користувач сам знаходить виробника необхідного йому обладнання, але можливий варіант, коли він звертається за допомогою в пошуку постачальника до лізингової компанії. Право вибору певного виду обладнання та конкретного його виробника залишається за лізингоодержувачем.

Замовник може звернутися в лізингову компанію, направивши заявку, в якій вказує дані про себе та своє фінансове становище, інформацію щодо предмета лізингу, розмір участі власним капіталом, забезпечення зобов'язань і надає коротке техніко-економічне обґрунтування інноваційного проекту.

Лізингові інноваційні проекти, які здійснюються в ряді галузей промисловості, повинні відповідати певним мінімально рентабельним розмірам виробництва. Тому, беручи обладнання в лізинг, майбутній споживач повинен добре проаналізувати свої можливості, а лізингова компанія – відповідність оптимального розміру виробництва технології виготовлення продукції, а, значить потребі в обладнанні користувача.

Лізингова угода, пов'язана з інноваційною діяльністю в промисловості укладається в основному на довготривалій період. Упродовж цього часу підтримуються постійні зв'язки між лізингодавцем та лізингоодержувачем. Для того, щоб ці зв'язки були на належному рівні і лізингова операція завершилась успішно, перед укладанням угоди лізингова компанія повинна здійснювати ретельну перевірку доцільності укладення лізингового договору.

Така перевірка необхідна як в інтересах лізингодавця, так і в інтересах лізингоодержувача. Укладаючи угоду, лізингова компанія звертає основну увагу на "лізингодатність" учасників договору. Як показали обстеження, лізинговій компанії необхідно більше орієнтуватись на об'єкт і дохід партнерів з врахуванням їх майбутнього розвитку, в той час, як кредитні установи орієнтуються на суб'єкт і контроль платоспроможності в минулому.

Враховуючи розмір та рівномірність надходження платежів, лізингова компанія оцінює доцільність укладання угоди. Визначення ефективності лізингового проекту – найважливіший етап організаційного механізму укладання договору. Співробітники

лізингових компаній роблять правову й економічну оцінку представлених документів, після чого приймається рішення про доцільність реалізації і фінансування даного інноваційного проекту.

Оформлення проекту (з моменту одержання заявки до початку фінансування) у середньому триває від двох тижнів до 3 місяців. На етапі підготовки угоди лізингова компанія аналізує можливі виробничі, підприємницькі, фінансові, валютні, процентні, майнові, страхові ризики та джерела їх виникнення.

Учасники угоди повинні продумати, як завчасно передбачити ризики і намітити організаційні заходи по зменшенню втрат від ризику. Розробка стратегії поведінки в ризикових умовах є запорукою підвищення взаємної довіри партнерів за лізинговою угодою. Якщо майбутня угода в значній мірі ризикована, то лізингодавець може вимагати певних гарантій від лізингоодержувача: авансовий внесок, заставу на майно чи за поруку. Пріоритетними є угоди з оплатою авансового платежу.

Позитивний висновок про платоспроможність користувача дозволяє лізинговій компанії підписати договір купівлі-продажу з постачальником на узгоджених між майбутнім лізингоодержувачем та лізингодавцем комерційних та технічних умовах. У відповідності з цими умовами лізингова компанія направляє виробнику обладнання замовлення на постачання техніки.

Завершується підготовчий етап лізингового процесу одержанням згоди від лізингової компанії на придбання необхідного обладнання. На другому етапі проводиться оформлення та підписання трьох- і двосторонніх юридичних угод (непрямий та прямий лізинг).

Звичайно, при укладанні договорів сторони не будуть обмежуватись тільки цими умовами і включатимуть до договору багато інших положень, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди, але тільки за відсутності цих двох умов договір може визнаватися у судовому порядку неукладеним. У всіх інших випадках Цивільний кодекс встановлює повне регулювання відносин для нормального виконання договору і такий договір не може бути визнаний неукладеним. Важливим питанням, часто ігнорованим при укладанні договору лізингу, є проміжний лізинговий платіж.

Справа в тім, що більшість лізингодавців, так само як і багато хто з лізингоодержувачів, воліють призначати виплату лізингових

платежів на перше або п'ятнадцяте число місяця. Дія договору починається з моменту підписання акту приймання обладнання, і імовірність того, що ця дата збіжиться з першим або п'ятнадцятим числом, дуже мала. Багато договорів припускають, що лізингоодержувач виплачує проміжний лізинговий платіж з моменту реального підписання акту приймання обладнання і до погодженої сторонами датою першого платежу.

Відповідно, логічно обчислювати його як одну тридцятку місячної оплати в день (або одну дев'яносту квартальної оплати). Варто однак брати до уваги той факт, що звичайно лізингоодержувач заздалегідь підраховує суму, що він повинний буде заплатити протягом терміну дії договору – 36, 48, 60 місяців. Виплата проміжного лізингового платежу може збільшити цей термін на 29 днів (при поквартальній оплаті – на 89 днів). За деяких обставин дана ситуація не є проблемою для лізингоодержувача.

Проте часто договір лізингу має на увазі повну виплату первісної вартості устаткування з відсотками протягом терміну дії договору. У такій ситуації виплата проміжного лізингового платежу призведе до того, що лізингоодержувач заплатить більше, ніж треба. Навіть якщо договір лізингу не передбачає повної виплати вартості устаткування, додатковий платіж не входить у ті умови, на виконання яких погодився лізингоодержувач. Пропонуємо таку ситуацію вирішити в такий спосіб: термін дії договору просто скоротити на ту кількість днів, протягом якого виплачувався проміжний лізинговий платіж, або ж лізингоодержувач може виплатити тільки комісійну винагороду лізингодавцю за час, що проходить з моменту підписання договору і до моменту початку перебігу терміну лізингу.

З погляду використання устаткування договори лізингу звичайно містять більш строгі обмежувальні правила, ніж договори позики, забезпечені заставою. У більшості випадків договір лізингу забороняє переміщення устаткування без попередньої письмової згоди лізингодавця. Питання змін і поліпшень, внесених в устаткування, також є ключовим для багатьох видів устаткування, особливо зв'язаних з технологією.

У випадку відсутності в договорі такого права у лізингоодержувача він буде позбавлений можливості вимагати надання йому відповідних поліпшень і змін. Більш того, багато договорів лізингу містять заборону на здійснення будь-яких змін без

попередньої письмової згоди лізингодавця. Проте багато лізингових компаній прагнуть дозволити вносити хоча б незначні поліпшення в устаткування в тому випадку, якщо під час контрактних переговорів лізингоодержувач виявить подібне бажання.

Лізинг устаткування оформляється на певний строк, і при відсутності в договорі угоди про подальший викуп устаткування воно повинно бути повернуто лізингодавцю після закінчення терміну дії договору. Однак нерідко трапляється так, що лізингодавець має потребу у певній гнучкості в цьому питанні. Зокрема, це відноситься до ситуації з лізингом технологічного устаткування, коли наміри лізингоодержувача можуть змінитися в зв'язку з появою на ринку більш продуктивних технологій.

Отже, одним з найважливіших питань в процесі підготовки до підписання угоди є аналіз лізингодавцем можливості заміни упродовж строку договору даного об'єкту, який морально застарів, на новий прогресивніший (наприклад, замінити стандартне устаткування значно легше, ніж спеціальне).

Укладанню договорів передуює докладне вивчення всіх умов і особливостей кожної угоди. Суб'єкти лізингу повинні враховувати, що в існуючій практиці господарювання відсутні єдині типові зразки угод. Тому при підготовці лізингового договору необхідно вибрати найбільш прийнятний із існуючих варіантів угод. У залежності від видів лізингу, суб'єктів угод та інших особливостей зміст лізингового договору може змінюватися. Так, якщо угода передбачає фінансування з державного інноваційного фонду, то складається інноваційний договір, що передбачає застосування фінансового лізингу.

Лізинговий договір може бути складений з умовою можливої переуступки об'єкта користувачем третій особі. Така операція здійснюється лише за письмовою згодою лізингодавця після ознайомлення його з усіма даними про майбутнього орендаря. У свою чергу, лізингова компанія може передати свої права іншій юридичній особі без згоди лізингоодержувача, але повинна повідомити його про це.

Умови постачання обладнання, оплата за транспортування, монтаж та запуск в експлуатацію техніки теж вказуються в лізинговій угоді. Основним обов'язком користувача є виплата лізингових платежів, тому в угоді вказується їх загальна сума, періодичність

виплат та величина одного внеску, а також санкції при затримці платежів.

У договорі необхідно вказати характер лізингових ризиків, які можуть виникнути при експлуатації обладнання та дії сторін щодо відшкодування можливих збитків. У лізинговій угоді, як правило, повинні бути передбачені умови страхування предмета лізингу. Договір про страхування укладає та зі сторін, яка бере на себе виконання цієї функції.

Після підписання договору лізингу та надання постачальнику замовлення на купівлю устаткування, лізингодавець оплачує устаткування, відкриває балансові та позабалансові рахунки за договором, організовує облік внесків лізингоодержувача. Він починається після укладення угоди і підписання акту приймання обладнання в експлуатацію.

Цей акт підписують всі суб'єкти лізингової угоди, а право власності на об'єкт залишається за лізингодавцем. Останній оплачує вартість постачання за загальною згодою з виробником. Якщо після приймання обладнання в експлуатацію лізингокористувач не виявив ніяких дефекту техніці і не заявив про це лізингодавцю, то останній звільняється від відповідальності перед споживачем.

Відбувається це ще й тому, що користувач самостійно чи за порадою лізингодавця вибрав собі об'єкт угоди та конкретного постачальника. У процесі експлуатації предмету лізингу споживач покликаний використовувати майно відповідно до рекомендацій і технічних інструкцій постачальника, утримувати його в працездатному стані і робити необхідний поточний ремонт та своєчасне профілактичне обслуговування за свій рахунок.

Лізингоодержувач може користуватися гарантією на обладнання, яка видана постачальником. Лізингова угода може бути припинена достроково, якщо одна зі сторін не дотримується її умов. При розірванні договору за ініціативою чи через провину лізингоодержувача, він повинен повернути майно лізингодавцю або виплатити суму закриття угоди, яка включає такі величини:

А по закінченні терміну лізингу оформляється подальше використання устаткування (майна). Завершення терміну дії договору буде останнім етапом лізингового процесу. По закінченні цього періоду лізингокористувач може:

повернути обладнання лізингодавцю у тому стані, в якому воно було йому передане, з урахуванням нормального зносу і тих змін в устаткуванні, що погоджені сторонами;

скористатися правом покупки обладнання;

продовжити лізинг обладнання на подальший період (за попередніми чи новими умовами).

Викладені організаційно-методичні принципи багато в чому вирішують проблеми укладання лізингових угод і будуть сприяти інноваційному розвитку промисловості на засадах лізингу. Отже, найсуттєвішою рисою інвестиційної функції суб'єктів підприємництва є її ринковий характер. Багато рішень щодо використання інвестиційних ресурсів приймаються в умовах невизначеності, коли потрібно обирати напрям дії з кількох варіантів, реалізацію яких необхідно передбачити.

Економічне середовище в Україні стає дедалі більш ринковим, вносить в економічну діяльність суб'єктів додаткові елементи невизначеності, розширює зони ризикових ситуацій. За цих умов виникають наявність та невпевненість щодо кінцевого результату, а отже, зростає ступінь ризику, особливо в умовах відновлення інноваційної функції суб'єктами підприємництва з метою задіяти лізингову модель інвестування.

З огляду на можливості поживлення економічної ситуації значно зростає роль лізингу, який в умовах обмежених інвестиційних можливостей держави спроможний суттєво активізувати інвестиційну діяльність. Як переконує досвід зарубіжних країн, із застосуванням лізингу є можливість швидше вивести економіку з кризового стану і забезпечити її інноваційний розвиток, тому збільшення обсягів лізингових угод є актуальним завданням.

Отже, поступове запровадження лізингової моделі як активізації інвестиційної функції суб'єктами підприємництва зумовлене її потенційними можливостями освоєння нових технологій та інновацій. Лізингова модель інвестування також забезпечує широкі можливості для реалізації державних інноваційних програм, дозволяє здійснювати їх фінансування і контроль використання ресурсів ринковими методами.

Об'єктивно існуюча і принципово непереборна невизначеність, що має місце при прийнятті стратегічних рішень, приводить до того, що ризик стратегічних рішень ніколи не буває нульовим. З погляду

синергетичної економіки, еволюційної економічної системи, що завжди була б стійка, не існує.

Еволюційна система завжди піддана впливам зовнішніх і, що трансформують, внутрішніх сил. Коли система проходить деякі критичні значення зовнішніх параметрів, у ній можуть виникнути раптові зміни чи структури хаосу. Особливо наочно це проявилось на початковому етапі трансформації економіки. Відновлення макрорівневого управління, у свою чергу, вимагає реалізації конструктивного господарського потенціалу ризику на мікрорівні. Загальний концептуальний підхід до управління ризиком зовнішньоекономічної угоди полягає у виявленні можливих наслідків діяльності підприємств у ситуації ризику; у розробці заходів, які не допускають, перешкоджають або зменшують величину збитку від впливу до кінця не врахованих факторів ризику, непередбачених обставин; у реалізації такої системи адаптування діяльності підприємств до ризиків, при якій негативні імовірні результати можуть бути не тільки нейтралізовані або компенсовані, але і максимально використані для одержання високого доходу.

Щоб свідомо йти на ризик підприємець повинен спиратися на знання економічних, природних інших законів і закономірностей, на належний фундамент інформації, на науково розроблену теорію прийняття управлінських рішень і механізм їх реалізації. Друге джерело ризиків пов'язане з умовами реалізації виробленої продукції. Форми його прояву – погіршення співвідношення попиту і пропозиції та пов'язана з цим несприятлива для виробника зміна ринкових цін, посилення конкурентної боротьби, підвищення тарифів на транспортування або витрат на зберігання продукції.

При ухваленні більшості управлінських рішень рекомендується дотримуватися "середнього" рівня ризику, коли можливі втрати планованого прибутку не перевищують рівня 50%. Після визначення допустимого рівня ризику розробляється система управління ризиком, яка включає систему адаптації до ризикових ситуацій, тобто систему заходів: по усуненню факторів, що мають несприятливий вплив на результати ризику, по запобіганню можливих втрат від ризику, ліквідації збитку від дії форс-мажорних ризиків; по реалізації можливості і шансів збільшення розміру прибутку від ризикової діяльності; плануванню і прогнозуванню, організації і управління, стимулюванню, правовому забезпеченні, страхуванню, фінансуванню

і кредитуванню, інвестуванню й інноваційному забезпеченні підприємства.

Не дивлячись на те, що нами пропонується проводити дану оцінку також експертним шляхом, отримані значення будуть більш об'єктивні проти загальної комплексної оцінки без фактичних розрахунків. А якщо брати до уваги такий загальний і важливий фактор ризику як "Ключова фігура в керівництві; якість управління", то його вплив на інші фактори інвестиційної діяльності авіатранспортного підприємства не викликає сумніву.

Запропонована концепція прийнятного ризику виходить з визнання того факту, що завжди існує ризик, не реалізований у наміченому плані, тому що неможливо цілком усунути потенційні причини, які ведуть до небажаного розвитку подій і в результаті – до відхилення від обраної мети.

Концепція прийнятного ризику орієнтує підприємства на рішення, обґрунтовані аналізом ризику і супроводжувані комплексом заходів щодо пом'якшення або нейтралізації наслідків прояву факторів ризику. Наведена концепція свідчить про те, що її роль для підприємства складається у формуванні свідомого відношення до ризику й у такій організації процесу управління, щоб фактор ризику, який проявився, не став несподіванкою для керівника і щоб не довелося в поспіху приймати необґрунтовані рішення.

Наступний високий рівень вихідного ризику апіорно не повинен служити підставою для відмовлення від прийняття рішень. Детальний аналіз ризику і розробка заходів, що знижують його негативні наслідки до прийнятного рівня, як правило, дозволяють проводити високо ризиковані господарські заходи, фактично ризикуючи настільки малим, наскільки це прийнятно чи припустимо для суб'єкта господарської діяльності.

10. Організація інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств

Важлива роль в організації інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств безперечно належить державі. Державна інвестиційна політика – це комплекс правових, адміністративних та економічних заходів держави, спрямованих на поширення й активізацію інвестиційних процесів чи їх гальмування.

Аналіз світової практики інвестиційних процесів дає можливість виділити два типи державної інвестиційної політики. При першій – держава застосовує методи переважно правового й економічного характеру, обмежуючи безпосереднє адміністративне втручання в інвестиційні процеси до мінімуму, а при другій – усі методи і часто сама стає інвестором.

Венчурні мережі забезпечують централізацію інноваційних проєктів, доведення їх до практичної реалізації і повне фінансування, зміцнення позицій підприємств на ринку за рахунок диверсифікації ризику між суб'єктами структури і компенсації збитків одних партнерів за рахунок прибутку інших, а також доступ до зарубіжних досягнень передової технології у разі міжнародної інтеграції. Формування мереж "високих технологій" може відбуватися за рахунок впровадження на крупних виробничих підприємствах матричних організаційних структур у вигляді проєктних і науково-дослідних груп.

Мета їх створення – зміцнення позицій основного виробництва, підтримка його ефективності, продовження життя материнського підприємства, а також корекція концепцій його розвитку. Якщо ж крупна компанія ставить задачу освоєння принципово нових продуктів і проникнення в нові області діяльності, то у венчурні мережі притягуються малі підприємства зі сторони, які самостійно займаються як розробкою проєктів, так і їх просуванням на ринок.

Подібні венчурні структури володіють великою стійкістю і мінімізують ризики крупного підприємства, пов'язані з непередбачуваністю результатів НДДКР. Найхарактернішими способами практичної реалізації мереж "високих технологій" є корпоративні венчури, які звичайно формуються двома способами – внутрішньою та зовнішньою приватизацією. Русійним мотивом утворення підприємницьких мереж "високих технологій" служить, як правило, не тільки потреба інноваційних підприємств у фінансових коштах, але і необхідність розподілу ризику діяльності.

Тому взаємостосунки у венчурних мережах будуються на основі договорів, що регламентують пропорційний розподіл як доходів, так і збитків венчура. Створення венчурних мереж на основі ефективного партнерства малих і крупних підприємств з фінансовими інститутами – це основний напрямок реалізації науково-технічних програм в нашій країні. Воно дозволить здійснювати пряме фінансування наукових

розробок, сприятиме пом'якшенню суперечності між необхідністю кардинального оновлення науково-виробничої бази майже всіх галузей народного господарства і незатребуваністю наукового потенціалу українських вчених, а також дасть можливість підприємствам зміцнити свої позиції на ринку.

На базі агропромислових венчурних мереж необхідно створювати системоутворюючі елементи вітчизняної венчурної індустрії – системи венчурного інвестування, в рамках якої комерційні інтереси підприємців були б зв'язані з рішенням загальнонаціональної задачі перетворення України в технологічно динамічну країну, здатну розробляти, виробляти і застосовувати високі технології для великомасштабного виробництва конкурентоздатних товарів і послуг. Тобто, агропромислові венчурні мережі – це основа багаторівневої системи венчурного бізнесу, по суті, інтегрована модель фінансування інновацій. Система венчурного інвестування АПК повинна виступати механізмом інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності в АПК.

Метою формування ефективної моделі венчурного інвестування виступає створення умов для безперервного інноваційно-інвестиційного процесу. Виходячи з цього, запропонуємо модель організації венчурного інвестування, структурними блоками якої є: держава, реципієнти, інвестори, інфраструктура, що розглядаються як чотири взаємодіючі елементи цілісної, стійкої системи, що самоорганізовується, здатної відтворювати чинники саморозвитку (рис. 3).

Для створення в нашій країні системи венчурного інвестування необхідний комплекс заходів у області права, податкової, фінансово-кредитної політики, бухгалтерського обліку, до яких слід віднести:

- значне спрощення умов створення і функціонування венчурних фондів, а також для венчурного інвестування пенсійними фондами і страховими компаніями;
- здійснення фінансової підтримки у формі цільових грантів;
- створення регіональних венчурних фондів;
- правове регулювання бухгалтерського обліку;
- підтримка державою експертизи інноваційних проектів і розвитку послуг консультантів для малих підприємств науково-технологічної сфери, тобто першочергових реципієнтів венчурного капіталу;

Рис. 3. Модель венчурного інвестування інноваційної діяльності агропромислового комплексу

- забезпечення прозорості оподаткування доходів і приросту капіталу та зниження податку на приріст капіталу;
- активізація вторинного фондового ринку з метою забезпечення ліквідності інвестицій у венчурний капітал і для реінвестування;
- створення фінансових стимулів для інвесторів, що вкладають кошти в малозначимі на фондовій біржі фірми, у формі податкових пільг і державних гарантій під кредити і інвестиції для МПІ, які засновані на прогресивних технологіях;

- надання податкових канікул на 2-3 роки підприємствам, що виходять на ринок з новими видами продукції;
- забезпечення гарантій під кредити і інвестиції для малих технологічних фірм;
- запровадження ліцензій на впровадження нових або вдосконалення існуючих технологій, а також на підвищення якості продукції, які повинні підпадати під пільговий режим оподаткування;
- зниження процентних ставок за банківськими кредитами;
- створення системи навчання в сфері венчурного бізнесу, забезпечення підвищення кваліфікації фахівців в університетах, бізнес-школах, визначення державного і регіональних базових бізнес-центрів, організація стажування фахівців в зарубіжних венчурних фондах;
- створення консалтингової мережі для підприємців з питань управління інноваційними проектами, інноваційного менеджменту, маркетингу нововведень, захисту прав на інтелектуальну власність, створення регіональних коучинг-центрів;
- надання активної інформаційної підтримки;
- формування венчурної культури підприємців.

Реалізацію цих заходів слід здійснювати в два етапи. В першу чергу повинні бути створені правові та економічні умови для розвитку системи венчурного інвестування і венчурної інфраструктури. На другому етапі доцільно дещо понизити роль держави, що означає вихід з раніше створених нею фондів, «включення» режиму саморозвитку, посилення ролі венчурних структур, що забезпечують самовідтворення венчурних механізмів.

Сьогодні в практиці багатьох країн лізинг вже не є елементом новизни в первісному його розумінні та впровадженні у господарську діяльність. Отже, на нашу думку, в економічному сенсі інноваційний лізинг – це вид інноваційних відносин, що закріплений договором лізингу і який базується на використанні інтенсивних факторів матеріально-технічного забезпечення виробництва.

Як переконує світова практика, розвиток лізингового бізнесу потребує первинної мобілізації банківського капіталу для придбання майна й передачі його на основі договору лізингу юридичним особам. Конкуренція на банківському ринку спонукає банки до активного розширення лізингового кредиту. Здійснюючи фінансування із застосуванням лізингових механізмів, комерційні банки отримують

можливість підвищувати ефективність роботи з клієнтами. Викладені організаційно-методичні принципи багато в чому вирішать проблеми укладання лізингових угод і будуть сприяти інноваційному розвитку промисловості на засадах лізингу. Отже, поступове запровадження лізингової моделі як активізації інвестиційної функції суб'єктами підприємництва зумовлене її потенційними можливостями освоєння нових технологій та інновацій. Лізингова модель інвестування також забезпечує широкі можливості для реалізації державних інноваційних програм, дозволяє здійснювати їх фінансування і контроль використання ресурсів ринковими методами.

Формування мереж "високих технологій" може відбуватися за рахунок впровадження на крупних виробничих підприємствах матричних організаційних структур у вигляді проектних і науково-дослідних груп. Мета їх створення – зміцнення позицій основного виробництва, підтримка його ефективності, продовження життя материнського підприємства, а також корекція концепцій його розвитку.

Співвідношення структурних елементів інвестиційної сфери формується в межах макроекономічної системи і залежить від ступеня участі суб'єктів у регулюванні інвестиційної діяльності й можливості привласнення результатів цієї діяльності на різних рівнях господарювання.

Ми вважаємо, що саме сприйняття суб'єктів інвестиційної сфери й відносин між ними як множини роздроблених, не зв'язаних системними цілями і нерегульованих самостійних суб'єктів господарювання є додатковим фактором гальмування ефективних ринкових перетворень у регіонах. У цій ситуації саме системний підхід дозволить, на нашу думку, домогтися цілісності як у вивченні самої інвестиційної сфери, так і в прийнятті обґрунтованих рішень стосовно стратегії управління інвестиціями в регіональний розвиток.

В цей же час роль взаємодії банків і лізингових компаній полягає у поліпшенні фінансування інвестиційного прогнозу виробництва, зокрема, за рахунок зменшення інвестиційного ризику, підвищенні економічної надійності інвестицій в умовах розвитку нових підприємницьких структур, особливо у сфері малого й середнього підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 5-6, ст. 30.
2. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 31, ст. 286.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991. № 1560 – XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 47, ст. 646.
4. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 № 2299-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 21, ст. 103.
5. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992. № 2657 – XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 48, ст. 650.
6. Закон України «Про концесії» від 16.07.1999. № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 41, ст. 372.
7. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001. № 2908 – III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 15, ст. 101.
8. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 29, ст. 238.
9. Закон України «Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 10.12.1997. № 710/97 – ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 15, ст. 67.
10. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994. № 334/94 – ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 4, ст. 28.
11. Закон України «Про підприємства в Україні» // Нове законодавство України. Випуск 3 – К., 1992.

12. Закон України „Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 16.03.2000. № 1547-III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, № 21, ст. 161.
13. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від Закон України 19.03.1996 № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 19, ст. 80.
14. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96 – ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 18, ст. 78.
15. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001. № 2664 – III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 1, ст. 1.
16. Постанова Національного Банку України «Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні» N 368 від 28.08.2001.
17. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 5.
18. Александров І.А., Орлова О. А, Половян А.В. Оценка финансовой безопасности промышленного предприятия // ДонНТУ. – 2001. – С. 12-19.
19. Андрійчук В.Г. Розвиток зовнішньої торгівлі України та її економічна безпека. – Монографія. К.: НІСД, 1999. – 148 с. (Серія «Економічні стратегії» – Вип. 4)
20. Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению /Под ред. Г.П. Иванова. – М.:Закон и право. ЮНИТИ. 1995. – 317с.
21. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Інститут економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
22. Бланк И.А. Инновационный менеджмент/ И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2001. – 784 с.
23. Брігхем Е. Ф. Основи фінансового менеджменту. – К.:Молодь; 1997. – 987с.
24. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія/ Керівник

- авторського колективу О.Г. Білорус – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
25. Гойко А.Ф. Организация рынка финансового капитала и инвестиций в Украине. – К.: Будівельник. – 1995-208 с.
26. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К.: КНЕУ, 2001. – 122с.
27. Данілов О.Д., Івашина Г.М., Чумаченко О.Г. Інвестування: навчальний посібник. – К.: «Видавничий дім «Комп'ютерспрес», 2001. – 364 с.
28. Кондратьев Н.Д. Проблемы економічної динаміки : Монографія/ Резол Л.І., Абалкін (відп. ред. та ін. – М.: Економіка, 1989 – 526с.
29. Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій: Лист Державної податкової адміністрації України від 27.01.1998 №759/10/20-2117 // zakon1.rada.gov.ua
30. Минаев Э.С., Агеева И.Г. Управление производством и операциями. – М.: ИНФРА. – М., 2000. – 256 с.
31. Моляков Д.С. Финансы предприятий отраслей народного хозяйства. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 200 с.
32. Моляшков Д.С. Финансы предприятий отраслей народного хозяйства: Учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 475с.
33. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. Монографія. – К.: КВІЦ, 1999. – 464с.
34. Осика С.Г., Оніщук О.В., Осика А.С., П'ятницький В.Т., Штефанюк О.В. Інституціональні та процедурні механізми системи ГААТ/СОТ у регулюванні світової торгівлі. – К.: УАЗТ, 2000. – 288 с.
35. Пірожков С.І., Губський Б.В., Сухоруков А.І. Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті соціально-економічного розвитку України. – К.: НІУРВ РНБО. – 2000. – 201с.
36. Пірожков С.І., Сухоруков А.І. Григоренко О.Я. Фінансова політика в Україні та Російській федерації: порівняльні проблеми. Монографія / За ред. А.І. Сухорукова. – К.: НІУРВ, 2000. – 149с.
37. Портер М.Б. Стратегія конкуренції : Методика аналізу галузей;

діяльності конкурентів. – К.: Основи. 1998. – 390с.

38. Прайгер Д., Бесчастный Л. Исследование экономической безопасности Украины // Экономика Украины. – 2000. – № 4. – С. 91-92.

39. Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23.02.1998 №22 // zakonI.rada.gov.ua

40. Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації. Наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26.01.2001 №49/121 // zakonI.rada.gov.ua

41. Рекитар Я.А. Япония та США: эффективное управление инвестициями// Экономика строительства. – 1990. – №2. – 116 с.

42. Терещенко О.А. Комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності і оцінка його санкціонованої придатності // Економіка підприємства. – 1999 – № 7-8 – с. 13-25.

43. Турчин В.Ф. Тоталитаризм. Главы из книги «Инерция страха» // Погружение в трясину: Анатомия застоя. – М.: Прогресс, 1991. – с. 575-576.

44. Чумаченко М.Г. Облік і аналіз в промисловому виробництві США. – М.: Фінанси. 1971 – 240с.

45. Шевчук В.Я., Рогожин П.С. Основи інвестиційної діяльності. – К.: генеза, 1997. – 457 с.

46. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

47. Эклунд К. Эффективная экономика – шведская модель. – М., 1991. – С. 122-123.

48. James G., Mc. Gann, Kent R. – Think tanks and civil societies. – New Brunswick (U.S.A.) and London (UK). – 2000. – 617 p.

49. Kitchin J. Cycles and Trends in Economic Factors. // Review of Economic Statistics. January. 1923. Preliminary. Vol. V. P. 10-16; Crum

W. Cycles of rate on Commercial Paper. // Review of Economic Statistics. January. 1923. Vol. V.

50. Scumpeter J. Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process. – N.Y.-L., 1939. – 257 p.

Наукове видання

Лаврук Віталій Валерійович

**РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Технічний редактор *Д. В. Акіндєєв*

Підписано до друку 22.01.2002 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times». Друк – різнографія.
Ум. друк. арк. 5,81. Обл.-вид. арк. 5,52.
Наклад 100 прим. Зам. № 20-06/2002.

Видавництво та друк ТОВ «Юго-Восток».
83055, Донецьк, вул. Щорса, 17.